

Poštšina plačana v gotovini.

ŽIVLJENJE IN SVET

E. Justin: Dekle z grozđjem (jesorez). 3

Tedenska revija

Štev. 14.

Ljubljana, dne 5. oktobra 1928.

Leto II.

Knjiga 4

France Bevk

Primorska trgatev

(Odlomek iz povesti «Vihar»*)

Pri Dražijevili je bilo pol brega na trgatevi. Draži je hodil s sijočim obrazom med trtami. Razkošna radost je vladala med trgači. Zdelo se je, da se vrši v solnčnih, stopnjema se dvigajočih gredah veselica in ne delo. Pesmi so se oglasile, ples je uteptaval suho zemljo. Bogovi neplodnosti in zavisti so bežali med divjim smehom in krikom izmed zidov in trt. Plodnost in blagoslov sta praznovala svoj praznik. Staro vino, ki je moralo narediti prostor novemu, se je pretakalo v grlo do tiste omame, ki je za radost najpripravnjša ...

«Preljuba vinska trtica,
veselje našga srčeca,
čez morje prepeljana,
v hribčku zasajena
od kmetiča obrezana,
od Jezusa požegnana.
Bodi Jezus in Marija,
naša zvesta kompanija ...»

Pesem je podajala roko pesmi, verz se je nihal na verz. Ves breg je odmeval. Radost se je pretakala med trtami, kakor da teče iz grozdov po belih rokavcih v rokavce in se pretaka v dekliške grudi. Solnce je sijalo na pelo polt, bliskajoče skozi trtno listje in skozi cvetje, ki so ga nosile deklice opletenega preko pasu in ledja, preko ramen in prsi. Polni grozdki so se smejali iz nedrij in se ponujali. Oko je zgorelo v radosti, nikoli v poželenju ...

Mikolče je srečal Štefanutovo hčer Betico na stopnicah. Imela je rdeča lica, bila je podobna popju. Nesla je košarico grozdja in se nasmihala.

»Hočeš moje breme, dragi?«

»Hočem,« je odgovoril in nastavil brento.

»Kaj mi voščiš zanj?«

»Voščim ti plesa na današnji večer, da bi tvoje nožice odgnale bese, ki žro ribe

in grozdje, ki ne plodijo živali in sejejo smrt, da bi tvoje telo odpodilo vse nesreče in bi nožice stopale in plesale čez tri brvi: prva brv, da je objame srce, ki ga imaš rada in za ženo vzame, in druga brv, trop otrok kot jagod na grozdu, eden lepši od drugega, in tretja brv visoka starost in sveti raj, kjer dušice plešejo in hvalijo Boga ...»

Betica se je brhko nasmehnila. Vsula je grozdje v njegovo brento in mu dejala: »In tebi vsega, kar si želiš, le sovražstva ne ...«

In je odbrzela.

Mikolča je srečal Tonin in ga zrl dolgo, predolgo. Zdelo se je, da si bošta mladeniča na ta dan radosti segla v roko in se pogledala iz oči v oči.

Tonina je zdramila pesem, ki je prihajala izmed trt. Pelo jo je skrito dekle, ki so se mu videli beli rokavci in bele roke do nadlehtja.

»Ah, kako rada te imam, Tonin, ti si studenec mojih bolečin ...«

»Betica,« je dejal Mikolče. Tonin se je nasmehnil in stopil proti dekletu.

Mara je pokladala grozde v košarico in se ni ozirala na Mikolča: »Kaj ti je dejala Betica?«

»Grozdja mi je nasula ... Želel sem ji plesa in treh brvi, čez katere naj njena noga zapleše ...«

»In meni nič?« se je Mara obrnila do njega. Bila je vsa zardela, iz njene notranjosti je lizal požar.

Mikolče je videl neznano trepetanje v njenih očeh. Bil jo je sram, da jo je gledal do dna. Ta se je ozrl in videl skozi latnike in stebila morje. Mogočna, svetla dlan je ležala pod njimi. Vse do obzorja se je razlivala ena sama luč. Noben val se ni zganil. Bela jadra so stala nepremična v daljavi, galebi so krožili nad njimi ...

Skozi vinograd je prišel Draži, Mento ga je držal za roko. Starca sta se gledala s smehom veselja, z majolikami v rokavcih sta si napivala.

Mento je napil:

»Tovariš, Bog ti pomaga,
Bog ti požegnaj!«

Draži je dvignil roko z majoliko in mu odpil:

* To uspelo povest nadarjenega in plodovitega slovenskega pisatelja je izdala med svojimi letošnjimi knjigami tržaška književna družina «Luč». Njene publikacije v celoti priporočamo vsem prijateljem slovenske knjige, zlasti pa primorskim rojakom. Pisatelj France Bevk je stopil tudi v krog naših sotrudnikov in bomo priobčili v eni prihodnjih številčk njegovo zgodovinsko grotesko «Povest o graščaku, ki se je v past ujel».

»Jaz ti napijem z vinom,
s tem ljubim zdravjem:
zdravje imava,
Bog ga potrdi,
temu, ki ga nima,
naj ga podeli . . .«

Pila sta in se nasmihala. Draži se je obrnil, pogledal na sonce in na morje in dejal:

»Za koliko majolčič manjka, da pade sonce v rdeče vino?«

Mento je iztegnil majoliko in meril z njo od obzorja do solnca.

»Dve majolčici.«

»Dve majolčici? Dosti je!« Udaril je v roko. »Hej, nehaite, sonce vam bo popilo vino, če ga ne boste pili vi drugi. Ali ne bo plesa in zarotenj, ki odženejo zlo, da ne pade na nas?«

»Hoj! Hoj! Juhé!«

Ves vinograd je odmel. Zadnje košarice so se izpraznile v brente. Med trtami so se prikazali beli lakti, obrazi, noge, razlegnili se je govorica in smeh, objela vse grede, odmela med rjave zidove . . .

»En ptiček prepeva,
ne more več spat,
zjutraj zgodaj vstane,
sladko grozdje gre brat . . .«

Pela je Juca. Ni bila oblečena v črno obleko, delo in radost sta ji vzeli vse znake vdove. Bila je dekliska, oči so ji sijale.

Tonin se je odtrgal od Betice in se približal Juci. Ta je pogledala v oči svojega sina in se v hipu spomnila, da bi ne smela peti. Utihišla je. Pesem je obvisela s perutnicami v rogovilah, spremelajočih glasov, plahutnila še parkrat in umrla.

Na trati med vinogradi je sedel Sardunov Lukež. Piskal je na dudo tako divje, tako poskočno, da so se mu neznanško napihovala lica in se je zibal z vsem telesom.

Trgači so posedli v krog, segli po vrčih in pili, po slanih ribah in kruhu in jedli. Govorili so glasno, da so se ob godbi razumeli, smejali se in se mešali med seboj. Betica se je stiskala v Toninovo bližino, Micolče in Mara sta se našla pod debelo trto. Juca je omahovala, nato je sedla v bližino dečadi in se nasmihala. Ujela je Toninov pogled, videla je, kako je pogledoval na Maro.

Iznenada je Draži obnorel. Radost ga je prevzela, da je planil z majoliko v sredino kroga in zaplesal. V kratkih, ostro odrezanih zlogih je pel: »Hej, hej, hej! . . .«

To je bilo znamenje za ples, ki je dvigal in posvečeval praznik trgatve. Plesati mora deklica, ki še nikoli ni objela mladeniča.

Oči so izbirale po obrazih deklet, te so imele zaklopljene trepalnice. Vseh oči so sodile v ljubezni, v mržnji, po besedah ljudi, po lastni vesti . . . Dvakrat je hotel Micolče zaklicati: »Mara!« Bilo ga je sram. Nenadoma se je nekdo oglašil: »Betica!« Ta se je dvignila in pogledala po ljudeh. Njeno telo in njena duša sta trepetali pred njihovo sodbo. Lahko bi se zgodilo, da bi eden izmed mladeničev dvignil roko in zaklical: »Ne ona!« To bi pomenilo, da lahko priča zoper njeno čast. Betica je gledala vsem v oči. Nihče se ni oglašil.

Med zavidipljivimi pogledi deklet je stopila v sredino kroga in se zravnala. Bila je vitka, imela je temne lase in črne oči. Ogrinjačko je vrgla med ljudi. Roke je uprla v boke in se dvignila na prste. Bole noge so bile vidne do kolena; oprsnik je bil odpet, znamenja njene mladosti so kipela iz njega. Bila je ozaljšana s cvetjem in povezana z zelenjem . . .

Duda je bila utihnila . . . Vsi so pridrževali sapo in zrl v plesalko. Nenadoma se je njeno telo zganilo, dlan je udarila v dlan, boki so se razdivjali, duda je zapiskala, pričel se je ples . . . Plesala je divje. Njene noge so se jedva dotikale tal, roke so se zdajci zlomile kot v bolesti, zdajci pa so plavale v valovih radosti, kakor da se zibljejo na cvetih mesečne noči. Kriknila je krič galebcev in poskočila. Belina njenih laktov, ramen, prsi in nog je bila bežna, svetlikajoča. Ples je postal grozeč, kretnje so laskale, prosile, vabile . . .

Vse se je združilo v vrtinec, ki se je motivil pred očmi vseh; klopec, ki se je odmotaval in zamotaval. Vsi navzočni so čutili njen ples v sebi. Plesale so njihove duše, trpeli so njen galebji krič in uživali njen blaženi nasmeh . . . Nekateri so pričeli tolči takt z rokami, drugi so cepetali z nogami nestrpni in divji.

»Prišla je grdobica, čarovnica,
naj jo pohodi nožica,
prišla je krvava sragica,
naj jo preplaši nagica,
naj jo požgejo mlade oči,
naj jo popari deviška krile

Mahoma je ples v svoji divjosti ponehal, plesalka je zagnala tri kriče, nato se skoraj ustavila. Tudi duda je svirala počasnejše zvoke, po katerih so se noge jedva premikale. Zdajci je bilo treba iz-

brati mladeniča. Deklice so zrle po obrazih vseh, Betica je strmela v Tonina. Eno izmed deklet se je oglasilo: »Mikolče!« Mikolče se je dvignil in pogledal v Maro, ta je zrla v tla. Mikolče je stopil na plesišče in prijel Betico za roke.

Duda je zasvirala poskočnejše, noge so zacepetale. Mikolče je dvignil Betico v zrak, ko peresce je padla znova na tla. Ljudje so vzklikali . . . Plesalka je čutila toplino Mikolčevega telesa in njegovih rok, a ozirala se je po Toninu. Z razvlečenim smehom je ta zrl nanjo in stopil k Mari. Ta je bila tiha, mračna, nekaj burnega se je pretakalo v njenih prsih . . .

Tonin se je nagnil k njenemu ušesu: »Ali vidiš bodoči par?«

Mara se je le grenko nasmehnila.

Mikolče in Betica sta gledala na Tonina in Maro in sta se zmedla v plesu. Ozrla sta se drug po drugem, se zbrala, zaplesala znova in dokončala ples . . .

Solnce je padlo v morje in se kopalo v rdečem vinu. Rdeča svetloba se je razlivala po vsem bregu in blestela od žarečih skal. Tudi obrazi so bili rdečkasti . . .

Duda je znova igrala. Plesali so novi radosti željni pari. Starci so si napijali.

Mikolče je stopil do Mare, ob kateri je slonel Tonin: »Zakaj si žalostna, Mara?« Odgovorila je: »Saj nisem žalostna.« Že zvok njenega glasu je bil žalosten.

Nastal je molk. Čez nekaj trenutkov se je Tonin dvignil in izginil med trtami. Ni slišal očeta, ki ga je klical iz skupine mož.

V mraku večera so zakurili ogenj. Dim se je dvigal visoko pod nebo. Plameni so delali vrtoglave sence. Pesem je podajala besedo pesmi, druga za drugo. Med možmi je rasel pogovor, a otroci so skakali čez plamene, iskre so se pršile v zrak.

»Mnogo isker, veliko močnega vina,« je vzkliknil Mento.

»Ne hvali ga, da ga malič ne vzame.«

»Maliča smo zaklenili, zvezali s plesom, zaplentali z dudo, pili ga bomo mi . . .«

Dvignil se je mesec in posijal na morje, zalesketal do obzorja in se razlil po vsem bregu. Ogenj je ponehal, tudi duda je za hip utihnila . . .

Borisav Stanković

V srbskih vinogradih

(Odlomek povesti »U vinogradima«.)

Gruda mi diši po razpokanem grozdju, a hladna in temna megla se ne dviga več tako lahko. Z vseh strani se čuje ropotanje sodov in brent, ki jih popravljajo. Odkar je nastala trgatve, se nihče več ne zmenj za noč. Ob tej ali oni uri — vedno je trg zabasan z vozovi grozdja, ki so ga bili pripeljali z vasi. Okrog vozov postopajo leno in zaspano kmetje in čakajo kupcev, krčmarjev. Ogrnjeni v dolge plahte, pode z velikimi palicami otročadi, ki se gnete za vozove in krade bolj zaradi zabave debelo grozdje; nasičeni in umazani mečejo poniglavci grozde, ki jih niso pozobali, na vse strani, da linaš, kamor stopiš, polno jagod pod nogami.

Po ulicah, ki vodijo v vinograde ali na »cesarsko cesto«, vrve z brentami natovorjeni konji, pa trgači, dninarji, berači, cigani; med njimi jezdi na konju ali oslu tudi kak gospodar. In ko se jame vse to stiskati, prerivati, prehitovati med sabo, ne bi mogla niti ku-

ra z enega kraja ceste na drugega, kaj šele človek. Razlega se samo vpitje voznikov in škripanje belih, po brentah nametanih košar, vmes pa se komaj vidijo otroci, ki jezdijo, noseč predpasnike in pištoli iz mešička za pasom, a bose noge bijejo konje po vratovih. Ob strani tik zidov gredo ženske. Čisto spredaj so žene v anterijah¹⁾ »količičih« in s temnorjavimi rutami na glavi, za njimi se vrste devojke v tesnih »mintanih«, širokih hlačah in s čevlji na zaponke. Gredo lahko, plaho. Drže se za roko in se obračajo k zidu, da jim ne bi moški videli polnih prsi. A moški so si vrgli dolame²⁾ čez ramena, se stegnili s pasovi vse do pazduhe in s puško v roki merijo štirt korake za enega. Ta ali oni se raztogoti in ustrelj iz puške; tedaj zavrešče devojke in se zbijejo v gručo, a konji

¹⁾ Kratka spodnja obleka.

²⁾ Dolgi narodni plašč.

zdirjajo, brente se jamejo trgati s tovrnega sedla in ropotati, dečki na konjih se upognejo, držeč se z eno roko za sedlo, da ne bi padli in stiskajo s komolci in trebuh predpasnike, ki jih nosijo na sedlu, z drugo roko pa zaustavljajo konje. Le-ti se hitro umirijo in gredo z navadnimi drobnimi koraki. In spet kakor prej jamejo poskakovati, rijejo cesto s kopiti in peketajo tja k vinogradom, ki že vstajajo vsi temačni pred njimi. Tu so se ljudje že dobrošno razkropili, s podkurjenih ognjev se že valj dim in vidijo se pisane ženske obleke, ki so jih razobesile žene po vejah že golega drevja. Odmevajo strelj pušk, vzkliki, klici. Nebo je sivo, otožnotemno. Brda in bregovi se rišejo črni in nepremični. Vsa zemlja je vlažna in temačna. Kdaj pa kdaj preleti krdelo vran; nič ne krakajo, samo šušljajo v zraku in se hitro izgube v sivi daljavi in megli. A megla se dviga počasi, raztrgano...

Jesen. Da, da! A tokrat ni bila jesen. Srce je bilo mlado, duša je komaj pogledala v svet, oči so se razširile, pa sem se ves božji dan klatil s tovariši po vinogradih. Streljamo iz pušk, kurimo z vlažnimi, še s prstjo obloženimi rožgami in kadimo. Stoprav proti večeru utegnem priti v naš vinograd. Že zdaleč, pri vhodu, vidim, kako se je razkoračil konjar Marko. Na glavi mu štrli čepica — kosmatinka, h kolenom stiska brento, sraico je zavihal do komolcev in tlači grozdje, ki mu ga sipljejo ženske iz košar. Moško ošteva vsako trgačico, češ, pokaj neki bere z grozdom tudi suho listje. A ženske niti ne poslušajo njegovih ukorov; navadile so se, da se mu samo muzajo in ga zbadajo. Marko pa tlači grozdje, venomer tlači; le za hip smukne k črešnjam, kjer je žganje, ali pa takisto le za hip pogleda k svojemu konju, ki čakaje na tovor muli suho travo po jarku. — A, gospod, — me nagovori. — Lepo skrbiš čiča — Marku za žganje, lepo! Takšen si ti? Čaj, ne bom ti igral, ko se boš ženil, nak, ne bom!

Potolažim ga s tobakom in stopim v vinograd. Ženskam sem prišel kakor nalašč, brž me jamejo oštevati, češ, kje sem bil? kaj delam? pa da ne bom dobil večerje in še kaj. Odgovarjam jim. Šalim se. Bile so same naše: tetke, strine, uine, nekatere sosede; med njimi je bila tudi ona, Lenka. Hotela mi je malce ponagajati, iz trme, ka-li, in se ni dala videti. Stala je ondi za vino-

gradom pri ognju, kjer so skupaj s sedamj iz mejaševga vinograda pile kavo in si stregle z žganjico. Potem stopim k črešnjam, ki so bile sredi goric z majhno ledino naokoli. Po vejah in okolj stebel so bile navešene ženske obleke. Tu so bili svileni šalvari^{*)}, anterije, mintani, lakovane copate in čevlji. Vse, kar se pri delu umaže... Začel sem iskati kak prigrizek in sem vsevdilj poslušal šalo, smeh in hehetanje naših žensk, ki so trgale ob stezi. Včasih je katera vstala, med tem ko so ji odnesli napolnjeno košaro in jo izpraznili v brento. Po navadi je vsaka razvezala ruto in jo spustila za tilnik, se razpasala in odložila predpasnik, pa drži v ustih jagode in jih sesa. In tako v vsakem vinogradu. Povsod žene, devojke. Tekajo iz vinograda v vinograd, sestajajo se. Izginile so meje. Vse je eno. Po drevju se belé razobešene obleke, čuje se prasketanje suhih rožg na ognju, vzkliki pri tovarenju brent, njih škripanje, hehetanje deklet, razgovor žena in deca, ki se igraje podi... Povsod in z vseh strani dim, petje, streljanje, a vse to se meša, širi in seda v vlažno, nekam kiselasto ozračje...

^{*)} Široke hlače, kakor jih nosijo Turkije.

Borisav Stanković je eden najboljših srbskih pripovednikov. Poseben sloves mu je prinesel roman »Nečista kri«, v katerem opisuje propadanje stare srbske rodbine v nekdanjem napol poturčenem Vranju. Stanković je spisal tudi dramo »Koštana«. Umrl je lansko leto v Beogradu. Njegovi zbrani spisi so začeli letos izhajati.

Pragozd, ki je velik kot Evropa

Paradiž palm, cvetic, mravelj, aligatorjev in kač — Gozd strahot — Indijanski rodovi

Na tem mestu smo že priobčili razne zanimivosti, ki jih je zapisal o avstralskem pragozdu in o pragozdu na otokih Tihega oceana nemški prirodoslovec R. H. Francé. Spremljajmo ga sedaj v Južno Ameriko, na ozemlje mogočne reke Amazone. Niti avstralski niti tihocean-ski pragozd se nam nista pokazala kot prikupen, idiličen svet, kakor nam ga včasih slikajo manjvredni romaniopisci s prebujno domišljijo. Tropski pragozd v Južni Ameriki pa označuje naš raziskovalec z besedo: strašen. »Reči moram, da je izmed vseh najbolj zverinski,« pravi Francé uvodoma. Mravlje, termiti, kače, aligatorji, mačke, kolibri, papige, opice, liane, orhideje, palme, sploh vse cvetlice in med njimi orjaška drevesa — to je podoba južnoameriškega pragozda.

Pragozd, ki se ne da iztrebiti. Med tem ko ga sežigajo, že raste znova. Mislim, da ne bo nikdar zatrt ali bolj pri-ljuden. Ta pragozd je velik kakor cela Evropa. V veliki dolinski kotlini, ki jo velereka Amazona s svojimi pritoki: Rio Negro, Madeira, Purus, Rio Branco izpreminja v močvirje, ki je devet mesecev na leto prenasršeno z vodo, so se razrasli bujni gozdovi, ki so petnajstkrat večji od Nemčije. Ta pragozd in pa avstralski scrub sta dva največja gozdova na vsej zemlji.

Ne vem veliko povedati o njem, kajti dobil sem vtisk, da bi moral človek leta in leta živeti v njem in ga raziskovati, preden bi lahko rekel, da pozna njegovo življenje. Pa je tudi tako različen, da je težko podati celotno sliko o njem. To ni uspelo niti znanemu raziskovalcu Humboldt, dasi se je nekaj let boril z njim. On je potoval v pirogi in v spremstvu nekaj Karibov vzdolž ob robu pragozda po edini poti, ki vodi skozi to divjo goščavo, namreč po silno vijugastih in razcep-ljenih rekah tega močvirja. Dandanes pa imaš sredi amazonskega pragozda dve velemesti: Pará in Manáos. Tja se lahko pripelješ v elegantnem salonskem parniku. A če izstopiš v Manáosu in prehodiš nekaj velikomest-nih ulic s prekrasno opero, v kateri se nikdar ne igra, si že na robu pragoz-

da, ki obdaja velemesto nalik zele-nemu zidu. Žarnordeče liane se vijejo z drevja, opice vrišče, izpod temačnega drevja se vidijo orhideje, papige kriče glasno, da bi človeka skoraj za-dušile; cele povorke svojevrstnih mra-velj potujejo; stari skrivnostni, nedo-stopni Humboldtov pragozd stoji še vedno pred vrati tega velikega mesta, ki so mu dale vzrasti kupčije z gumi-jem in v katerega čedalje bolj pro-dira njegov sovražnik — pragozd. V pragozd, kaj pa, ne moreš sam; tre-ba si je najeti pirogo z dvema Indijan-cema, ki dobro poznata to zavito in za-pletano vodovje. In potem spet potu-ješ samo ob robu pragozda kakor Ba-tes, veliki prirodoslovni raziskovalec teh krajev pred sedemdesetimi, Hum-boldt pred sto tridesetimi in Orellana pred štiri sto leti. In ni nič drugače, kot je bilo takrat, ko so ti možje poto-vali.

Iz silnih doživljajev lahko izločiš zgolj nekatere podrobne slike in tak mozaik ti daje občuti, kakšen nepopi-sen vtisk zapušča v popotniku celota.

Predvsem južnoameriške palme. Le-te so tukaj tako goste kot nikjer dru-god. Pa so tudi občudovanja vredna drevesa! Vzlic temu ni moči govoriti, da je to palmov gozd — rasto le na-vmes med drugim drevjem, vendar pa so ponekod cele goščave palme Palmyra. Tudi majhna palma vrste Nipa je zarasla ponekod dobršen kos goz-da, ki je enako kot na otokih Južnega morja ves v vodi (»mangrove«) in ga oživljajo tisoči aligatorjev. Kraljica vseh palm pa je tako zvana kraljeva palma, ponosno, mogočno drevo; brez njenih alej si danes ne morete zamis-liti južnoameriške pokrajine.

Drugo, kar prav posebno opaziš, je obilje manjših rastlin, sploh cvetic. Rdeče cvetlice tipa kapucinčkov cveto povsod v ogromnih množinah. Prav za prav se temu čudiš, saj v močvirnatih gozdih nikdar ne posije solnce. Samo v krajih, kjer so tla iz rdeče gline, prip-eka tropsko solnce. Na rekah pa se dan in noč kadi bela megla, iz katere dežuje brez oblakov; skozi to paro prodira solnce le vzdržema in njegova

svetloba ni tako jaka, da bi dajala sence. S paro prenasitenemu ozračju gre hvala, da v teh krajih ne poznajo solnčarice, ki ti v Indiji ali ob Rdečem morju preti tudi če imaš glavo skrbno pokrito. Štirideset ali šestdeset metrov visoko sega gozdni zid; od tal do vrha ga oklepajo lijane. Ponekod vidiš kako mogočno drevo, ki stoji posušeno in polagoma trohni, dokler ga kaj ne poruši. Kdo ga je usmrtil? Lepotica lijana, tako zvana Bongainvillea — lijana, tista, čije cvetovi se ti vidijo tako očarljivi. Zadušila ga je s svojo lepoto. Tak je zakon prirode v pragozdu . . . Dalje imaš tu čudo orhidej. Tropsko Ameriko bi sploh lahko imenovali deželo orhidej, ki niso nikjer tako bohotno lepe ko tukaj. Imajo žive barve, ki uprav goré. *Cattleya* cveto v lilasti barvi. *Odontoglossum* žari žolto in rdeče; *Epidendrum*, *Masdevallia*, *Laelia*, *Catasetum*, *Stanhopea*, vrste, ki se v Evropi plačujejo z zlatom, so tu kaj vsakdanji pojav. Mnoga drevesa zaljša stotine, ponekod celo tisoče cvetov. Tako bomo razumeli, zakaj se odpravljajo iz Evrope v tropsko Ameriko posebne ladje, ki ne vozijo nič drugega ko same orhideje.

Orhideje pa stražijo kakor ogenj žgoče mravlje in obletavajo ptiči kolibri. Obile vtiskov in raznovrstnih novosti je avtorja tako prevzelo, da je dolgo gledal na bajne šope orhidejinih cvetov in mislil: Kako krasni, zeleno in rubinasto barvni metulji posečajo te cvetlice! Šele čez nekaj časa je bil opazil svojo zмотo: saj niso bili metulji, marveč kolibri, ptiči, ki niso večji od metuljev. So tako krotki in zapljivi, da jih vidiš celo na mestnem trgu kakor pri nas golobe.

Cvetlice, kolibri in mravlje so trojica, ki je sploh sila pomembna v tem svetu. Cvetlice oprašujejo po večini ptiči, a prav kolibri, ki so toli goreči prijatelji cvetic, ne spadajo v to vrsto, marveč se drže cvetov samo zavoljo mnogih insektov, ki se mude ondi. Kjer je veliko cvetic, je tudi mnogo žuželk. In le-tih je v tropski Ameriki zares sila veliko in najrazličnejših vrst. V gozdnih jasad so doma ogromni hrošči, med katerimi se nekatere vrste posebno odlikujejo po prekrasnih barvah. Prelestne so nadalje južnoameriške muhe-kresnice, ki bajno razsvetlujejo tropsko noč v gozdu. Neizčrp-

no je število tropskih metuljev, medtem ko svet mravelj baš tu razodeva svoje največje čudeže. Tu imajo prirodoslovci najpopolnejše vzorce za proučevanje tako zvane mimikrije; rekord med vsemi ima metulj kalimma, ki ume tako dobro posnemati listje, da mu je enak po barvi, obliki in listnih žilah; podobnost je uprav presenetljiva.

V teh šumah so se nakopičili vsi prirodni čudeži; prirodopisec bi lahko cela leta preživel v njih in bi še vedno odkrival nove reči, ki se jim ni nadejal. Humboldt je pet let z nenavadno vnemo in srečo raziskaval gozdove ob Amazoni in ni videl cvetlice *Victoria-regia*, ki je največji cvetlični čudež. Stotine raziskovalcev je šlo mimo prelestno-strahotne «dame s tančico», te braziljske cvetlice-gobe, ki ima ponoči belo se svetlikačo krinolino in je zbog nje brez dvoma najbolj očarljiva gozdna goba, hkrati pa izpuhteva tako zopni in strašen vonj, da je njen odkritelj pri opazovanju skoraj omedlel. Ogromna kraljevska vodna roža je na pritokih in mirnih jezerih Amazone tako pogosta, da danes vozijo s posebnimi čolni turiste k nji, da si jo ogledajo. Tak-le močvirni gozd nudi skoro da vsega, kar človeku nudi rastlinski svet.

Pisan, uprav šarast je južnoameriški gozd. Tik najbolj svežega in temnega zelenila imaš rjavo, rumeno, jesenskorjavo, rožnato, belorjavo in rezkordečo barvo. Prav za prav se kaže tu podoba večne jeseni. Med drevjem so vedno taka drevesa, ki jim odpada orumenelo listje, da čez dva tedna zopet ozelené.

Ozračje polni zaglušujoč vik in krik. Celi oblaki ptičev, zlasti urubov, se pode nad drevjem. Opazili so prisotnost ljudi in se vznemirjajo. Iz istega vzroka so se poskrili tudi aligatorji. Ladja plava po široki vodi med otoki, ki jih je vse polno in so razkropljeni v divjem neredu po reki. Prastara drevesa so se porušila z vejami v vodo, lijane so se razpredle čez te gozdne mrlice, orhideje žare v rdečem cvetju, a pot je na tem mestu zaprta. Ondi le je cel travnik iz širokega listja vodnih rastlin. Tako zadeva ladja na vsej poti ob najraznovrstnejše ovire. Ne prezrimo, da je ti. pr. listje morske rože visoko več metrov. Te rože se razcveto ponoči, ko gredo kače anakonde na lov na opice, ko rjovejo pume, ko se oglašajo brenčanje moskitov in začno velikanske žabe kon-

cert, nad vsem pa plešejo kresnice svoj ognjeni ples. Skozi blede meglo hodi po gozdu rumena mrzlica...

«Mi pa ne čakamo te smrtonosne ure,» pravi H. G. Francé. «Tudi ne srečanja z Indijanci, prav tako smrtonosnimi praprebivalci te najbolj izgubljene dežele, ki blodijo po mangrovu s strupenimi puščicami. Okrašenj so s pisanim papirnim perjem ali pa so popolnoma nagi, kakor na Madeiri ali na Rio Tapajoz. Samo ženske nosijo barvano obleko iz perja, v uhljih okraske iz hroščevih peruti in ogrlico iz semenjskih zrn, medtem ko si možje nadevajo zapestnice iz gaščarične kože. Številna nezavisna indijska plemena, ki se potepajo po tem pragozdu, so najpristnejši gozdni ljudje na zemlji. O tem pričujejo tudi njihova imena: Tucunderas (mravlje), Piriacurus (Ribe), Banhunas (ljudožeri) itd. Tako bi se lahko imenovali tudi leopardi ali druge gozdne zverine, če bi se razločevali po rodovih in plemenih. Amazonski Indijanci se barvajo z rastlinskimi barvami, da so pisa-

ni kakor leopardi; so bolj divji nego divje strahotne zverine v gozdovih Amazone. Kdor jih prvič vidi, bo zapustil to deželo z občutkom, da je bil v krajih groze in strahot. Kakor divja zver se vrže tak-le Indijanec na osamljenega tujca, ki mu ne vzbuja strahu. Tako kot pravi reklo te dežele: «Za vsakim listom kak insekt, za vsakim cvetom vsajena mravlja». Groze mu armade pikajočih mravelj, napada ga stotine kloščev, — vse to straži goščavo. Peščene bolhe se ti zarijejo pod nohte na nogah, silne preglavice ti delajo ostudni strupeni pajki. Tu je tudi paradiz za kače vseh vrst. In tudi človek je ostal roparsko, strupeno, požrešno, nenasitno bitje. Za tujca, ki pride semkaj, sta samo dva dneva srečna: prvi, ko pride v te kraje, ko ga vsega prevzame mogočna sila in očarljiva lepota te divje prirode, ki mu izvabi solze iz oči, in zadnji dan, ko ga prebije tukaj in ko lahko poreče: Jutri bom proč od vseh teh grozot...

Tornado in njegove strahote

(K nedavni katastrofi v Ameriki)

Tornado, tajfun, uragan, ciklon, to so samo različna imena za zračne vrtince, ki povzročajo na naši zemlji najstrašnejša pustošenja, kar si jih moremo misliti. Nedavno je strahovit tornado zopet divjal v Ameriki, posebno na otokih Antilih, kjer je zahteval nešteto človeških žrtev.

Kako prav za prav nastane tornado, še ni povsem pojasnjeno. Z gotovostjo vemo samo toliko, da ga povzročajo posebne prilike v našem ozračju, ki jim je vzrok solnce. Solnce zelo neenakomerno obžarja posamezne dele naše zemlje. Predeli ob ekvatorju sprejemajo v obliki toplote največ solnčne energije, dočim jo severni in južnejši deli dobe mnogo manj. To razliko občuti tudi naše ozračje. Zračne plasti ob ekvatorju se čezmerno segrejejo in so prenasičene z vodnimi parami, dočim je v severnejših krajih zrak mrzel in suh. Ob priliki zadnje katastrofe na Antilih smo mogli na podlagi vremenskih kart prav točno ugotoviti, da je povzročilo tornado srečanje mrzlih zračnih tokov s severa z vročimi in z vodami nasičenimi zračnimi plastmi nad otočjem.

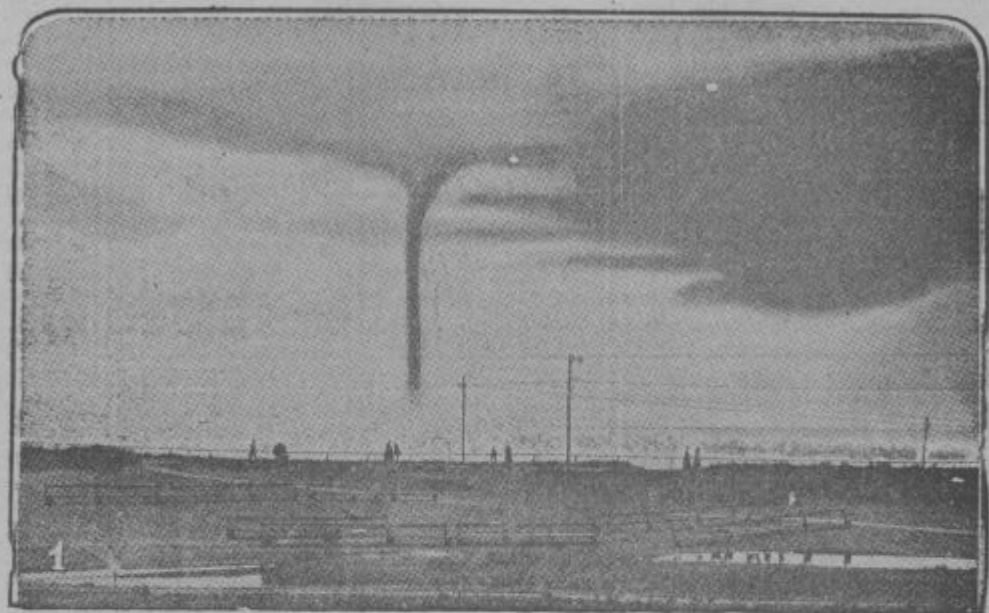
Vroč zrak silí navzgor in veje kot močan veter v neznanske višave, kjer vlada hud mraz. Tam se vodne pare ohladi in zgostijo v meglo, v težke, črne oblake, ki se samo ob takih nenavadnih prilikah pojavijo v višinah, kjer običajno plavajo le ledeni oblaki ciri. Zaradi hudega mraza, ki vlada zgoraj, se vodne pare zgostijo kar nanaglo, to se pravi: oblaki se stvorijo v nekaj minutah. A ker so le-ti še vedno toplejši kot mrzli zrak in iz drobnih ledenih kristalov sestojeci ciri, ki jih obdajajo, se oblaki ne ustavijo, marveč drve kakor skozi nekakšen mrzel kamn s silno brzino kvišku. Brzina, s katero se dvigajo, znaša včasih po nekaj 10 m na sekundo. Mraz čedalje bolj pritiska, pare se vse hitreje in hitreje zgoščajo in združujejo v vodne kaplje, ki pa takoj zmrznejo v točo. Ko zračni tok navzgor pojenja, začno drobna zrna toče padati proti zemlji. Med potjo pa se na njihovi površini zgoščajo in zmrzujejo vodni hlapi, tako da postajajo zrna vedno bolj debela in dosežejo pod ugodnimi prilikami včasih velikost kurjih jajc. Vse skupaj se vidi kot nekakšen ogromen

leden plaz, ki s fantastično brzino pada proti zemlji.

Tak usip toče je eden poglavitnih vzrokov postanka tornada. Seveda pa ni treba, da bi toča res padala na zem-

ljo; včasih se to sicer zgodi, a večkrat se toča v gorkem nižinskem zraku staja, še preden pade na zemljo.

Drugi vzrok nastanka zračnih vrtilcev pa so zračni valovi. Gotovo je že

ZRAČNI VRTINEC

TAKO PUSTOSI TORNADO

vsakdo opazoval, da se na precej naglo tekoči ali pa od valov razburkani vodi nenehoma delajo vrtinci na površju ter da se sredi vrtinca voda vselej vgrezne v obliki lijaka v globočino. Nekaj podobnega so opazovali tudi letalci v zraku, ko so se dvignili v višino štiri do pet tisoč metrov nad zemljo. V teh višinah je namreč zrak že tako redek, da si z majhnim pretiravanjem lahko predstavljamo, kakor da bi bila v tej višini že gladina zračne plasti, ki pokriva zemeljsko površje. Na tej zračni gladini pa se kakor na vodi delajo zračni valovi, ki povzročajo vrtince. Da so taki zračni valovi res nekaj resničnega in ne nemara zgolj plod naše domišljije, v tem nas potrjujejo oblaki, ki se v teh višavah pogosto razporede v dolge, vzporedne in enakomerno vsak sebi oddaljene pasove, ki kakor pene na morju jašejo na grebenih zračnih valov.

Vprašanje je samo še, kaj povzroči zračne valove. Veter ne more biti vzrok; to se ne bi skladalo z našimi dosedanjimi zamisli. Sicer pa tudi vodnih valov ne povzroča samo veter; včasih vidimo, da se delajo veliki valovi tudi za parniki, ki z veliko brzino režejo vodno gladino. Kaj pa v zraku? Po teoriji vremenoslovca Wegenerja povzročijo isti učinek kot parnik na vodi, v zraku močan usip toče, ki se kot mogočen leden steber z velikansko brzino rije skozi zrak, ga razburka in povzroči tako zračne vrtince. Če so nastali vrtinci dovolj razsežni in če se sučejo zadostno naglo in z veliko silo, tedaj se jame zrak v sredini vrtinca čedalje bolj ugrezati. Vidi se, kakor da bi se iz sredine vrtinca pomolil dolg, v obliki lijaka prikoničen rillec, ki se vse bolj in bolj steguje proti zemlji. Ali jo doseže ali ne, to je vprašanje velikosti in moči zračnega vrtinca. Izmed tisočev, ki nene-

homa nastajajo v zraku, se le malokateri spusti do tal in še med temi je večina tako šibkih, da ne napravijo dosti škode. Samo tedaj, kadar se srečajo vse pospeševalne okolnosti, se stvari tako močan vrtinec, da lahko postane usoden za cele pokrajine.

Sredi vrtinca je namreč vselej veliko brezzračje, dočim se na obodu suče zrak z ogromno brzino, ki včasih presega 100 m na sekundo. Vse, kar se nahaja v območju tornada v bližini njegove osi, izpuči tornado, izruje iz tal ter posrka vase in vrže v velike višine, dočim vse predmete ob obodu poruši in razmeče po tleh. Če divja tornado po suhem, tedaj je njegova oblika pri zemlji šilasta; meri le nekaj 10 m, kvečjemu 100 m v premeru. Tako širok je tudi pas, po katerem pustoši. Tukaj razdene vse, dočim onkraj ostrih meja tega ne napravi nobene škode. Ako pa se tornado pojavi na morju, tedaj je baš narobe. Vidi se, kakor da bi se bil tornado dvignil iz vode, ne pa iz zraka. V tem primeru je tornado na površini širok in dvigne iz morja ogromen vodeni steber, tako imenovani vodni smrč, ki je po svojem učinku še silnejši od zračnega stebra suhozemskega tornada.

Pustošenje zračnih vrtincev štejem med največje prirodne katastrofe, kar jih poznamo. Leta 1737. je baje v dolini reke Ganges v Indiji razsajal tajfun, ki je pogubil 300.000 ljudi. L. 1864. je tajfun na otočju Andamani uničil skoro vse prebivalstvo, 40.000 po številu. Tajfun na otoku Formoza je l. 1911. porušil 26.000 hiš in oktobra 1913. je poginilo čez 40.000 Kitajcev v njegovem vrtincu. Če omenimo še, da je l. 1922. nek tajfun samo v kitajskem pristanišču Svatoto ubil 50.000 ljudi, pa si lahko ustvarimo jasno sliko o grozotnosti tega prirodnega pojava.

Otokar Březina

Pismo

To pismo je spisal češč. pesnik Otokar Březina l. 1896. Takrat je bil ta sloveči poet, čigar šestdesetletnico so zabeležili tudi vsi naši listi, na začetku svoje poti. Mi se spominjamo njegovega jubileja sramo z objavo tega pisma izza mih. dostnih let, v katerem pa so že

začrtani prvi značilni obrisi njegovega pesniškega dela in njegove osebnosti.

«...Delam natančno kakor anatom, ki razrezuje sleherni živec v telesu in sledi z drobnogledom vsakemu drhtljaju protoplazme. Črtam, izpopolnjujem, pripisujem; papir je ves črn od pre-

križanih vrst, toda duša mi je vsaj lažja za nekaj misli, ki sem jih vrgel na papir. Če to, kar sem napisal, ne bi nikdar ugledalo tiskarskega črnila, če se ne bi nad temi vrsticami ustavil noben drug pogled razen mojega, — moj bog, že samo razčlenjevanje misli, razkrivanje podrobnosti in vse ostalo odtehta ta trud, — le mi verjemi prijatelj! Pozabiti na življenje, dvigniti se nad blato vsakdanjosti, poleteti v megleno deželo misli, spominov in čustev, — oh, kakšna slast! V takih trenutkih ne zavidam drugim ljudem ničesar; nič nisem ljubosumen na velike umetnosti, ki so z žarom svojih misli vžgali svoja imena v zgodovino umetnosti; ne zavidam jih in ne bi hotel biti že zdaj na njihovem mestu, kajti to, kar je pri umetnosti najbolj zapeljivo, ni mirno uživanje slave, mar-

več nemirno premagovanje ovir, ki nam branijo pristop k nji. Pasti na poti k cilju, četudi padeš proti svoji volji, ki se upira — ni nečastno; toda segniti, povsakdanjiti se, živ umreti in živeti tri in dvajset let star in če bom živel še deset let, kako zelo še utegnem napredovati na poti, ki se mi vije pred duševnim pogledom! In če bi moje ime zableščalo na naslovni strani ene same knjige, ki bi jo dojemljivo prečital en sam čitatelj, nisem živel zaman... Ne popustim torej! Delam počasi, proučujem vsak dan tuje spise; česlo ne napišem niti dve strani na teden, vzlic temu obsega moj rokopis skoraj že štirideset pol, popisanih z drobnim peštitom. Zadostuje mi en sam uspeh in bom namestu dve strani, na teden napisal štirinajst. Takrat pa se ne bom več plazil k cilju, marveč bom zletel...»

Camille-Gabrielle Flammarion

Od zvezd k atomom

V naročju globoke noči se lije Rimska cesta med ozvezdji nalik vijugasti in belkasti reki. Uprimo majhen daljnogled proti tem mlečnim ovinkom! O čudo! podobna je zlatemu prahu. Vsako zrnce tega nebeškega prahu je solnce, središče sile in energije, morda tudi ognjišče življenja. Vsako teh solnc se giblje, teče, leti nekam v neskončno vsemirje. Rimska ali Mlečna cesta šteje okrog tri milijarde solnc, ki pa so tako oddaljena drugo od drugega in tako raztresena po prostoru, da naše prosto oko niti ne razloči posameznega solnca.

Zvezde in atomi nam govorijo z istim jezikom, naj jih poslušamo v nočni tišini ali v laboratoriju.

Atomi so učitelji moderne fizike. Oni obvladujejo stvarstvo od najmanjših delcev do neskončno velikih teles. Vsa živa in neživa telesa: živali, rastline, rudnine, tekočine, plini itd. — skratka vse, kar obstoji kot tvarina (materija), je zloženo iz atomov. Iz njih je drobno zrnce prahu prav tako bleščeča zvezda, ki žari v nočni temini na nebu.

Če primerjamo zvezdo z zemljo in s človekom, opazimo strahotno nesorazmerje. Na splošno iznaša premer vsake zvezde več ko milijon kilometrov. Toda posamezna zvezda je le neznaten me-

hur razbeljenih plinov, če jo primerjamo z milijoni spiralnih meglovin, ki so nekeke zvezdne oaze ali avtonomna vsemirja v neskončni puščavi vesoljnega prostora.

Skrainosti se tudi tu ujema: Milijarde zvezd, ki tvorijo naše vsemirje, ki ga Rimska cesta opasuje nalik ekvatorju, so sestavljene iz drobkanih atomov, ki so tako majhni, da njihov premer ne iznaša niti štirideset milijonin centimetra.

Če hočemo razumeti te čudne številke, ki veljajo tako v svetu neskončno velikih kakor v svetu neskončno majhnih teles, se moramo zateči k primerjavi in nalikam:

Solnce, ki je naša zvezda, ima v premeru 1.391.000 km. Premer naše Zemlje znaša komaj 12.742 km, zato bi bilo treba nekaj čez 109 zemeljskih krogel, da bi se premostili dve nasprotno ležeči točki na solnčnem robu. Če vzamemo prostorninsko primerbo, tedaj je Solnce debela dinja ali melona, Zemlja pa proseno zrno ali pa zrnce smodnika.

Z druge strani bi bilo treba nakopati več kot 1 milijon 300.000 tako velikih krogel kot je naš planet, da bi dobili obseg, ki ga ima solnčna sfera; 333.432 zemelj pa bi bilo treba, da bi dosegli težo solnčne gmote. Ta gnota

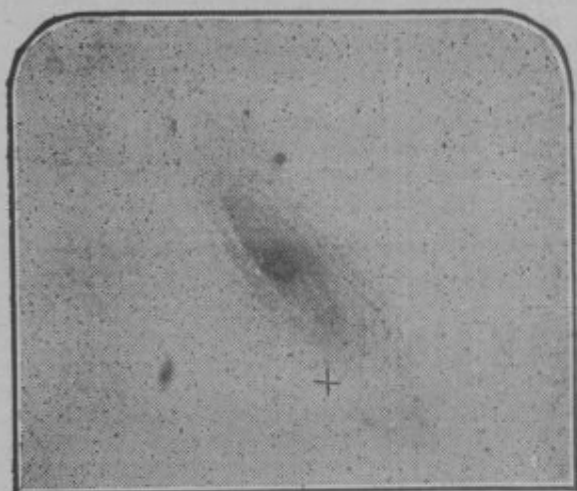
tehta dva tisoč milijonov milijard milijardo ton, kar bi se s številkami zapisalo tako, da dodaš številki 2 nič manj kot 27 ničel.

Toda Solnce je v vsemirju kaj navadna in preprosta zvezda, ki nekaj pomeni samo v osmih planetarnih deželah, katerim suvereno gospoduje in ki brez njega ne bi imele ne svetlobe in ne gor-kote, ki omogoča živlenski razvoj in razmah. Med temi osmimi planeti nima

mi dosihmal izmerili. Njen premer je skoro tri stokrat daljši od premera našega Solнца.

Pojdimo od neskončno velikega k neskončno majhnemu.

Kaj je prav za prav atom? Naši stari slovarji ti povedo: »nedeljiv element vsakega telesa«. To pove tudi njegovo ime. Odkritja moderne fizike pa so pokazala, da ta nazor ne drži.

MEGLA
V ANDROMEDI

naša Zemlja ne izjemnega stališča niti posebno mogočnih dimenzij. Čeprav ima v naših očeh to prednost, da je najbližja planetu, ki ga imenujemo Zgodnja Danica ali tudi Večernica, spada vendar med najmanjše in ni niti s svojo spremljevalko Luno posebno velika. Čudoviti Saturn, ki ga lahko vidimo ob tem času ob prvih večernih urah na jugozapadu in ki zatone okrog poľnoči, je devetkrat in pol širši od našega sveta, spremlja pa ga kaj mogočno spremstvo, obstoječe iz desetih satelitov. Velikan Jupiter, ki se pojavi na vzhodu nekoliko preje, preden gre k poćitku Saturn in ki postaja ena najsvetlejših zvezd naših jesenskih noći, je po premeru približno dvanaestkrat širši od Zemlje in vlada nad obitelji devetih satelitov.

Če bi hoteli primerjati te planete z zvezdami, poiščimo ob teh večerih rdeće žarečo zvezdo, ki vzhaja na južnozapadnem obzorju in naposled izgine v noći. Imenuje se Antares. Ta Antares je ena najvećjih zvezd, kar so jih astrono-

Ena sama kapljica vode vsebuje več tisoć trilionov atomov. Vsak atom pa je nekak mikrokozmos, majhna podoba vseмира, nekak solnćni sistem, kjer se sućejo planeti okoli centralnega jedra, ki nadomešća solnce. Ti sateliti, ki jih imenujemo elektroni, prevale ogromen prostor, če ga primerjamo z njihovim neskonćno majhnim obsegom; s tega vidika so njihovi sestavi prav tako mogoćni kakor zvezdni sistemi v Rimski cesti.

Astronomom je uspelo fotografirati te majhne škratljje — elektrone, ta nič, ki ga elektrika izpreminja v gibanje. Portreti elektronov so izšli v nainovejšem zvezdku pariške revije »L'Astronomie« s krasno razpravo o zvezdah in atomih iz peresa slovećega angleškega kozmologa A. S. Edingtona, ki ji je francosko astronomsko društvo priznalo prvo nagrado.

Niso jih samo fotografirali, ampak so jih celo stehćali. Samo ob sebi se ume, da je ni lažje stvariti na svetu, kot je tak elektron. Ne tehta nič več kot kakih

osemnaest sto delcev četrtiline najlažjega atoma.

Neskončno majhno nas zopet dviga k neskončno velikemu, zakaj po sestavi

atomov si lahko ustvarimo idejo, kakšna je tvar zvezd.

Potemtakem je često treba najmanjšega, da se razume veliko! ...

Pol milijona km železnic

Čuda ameriškega prometa — Največji kolodvori sveta

V ameriškem življenju so imele železnice znatno pomembnejšo vlogo nego v Evropi, čeprav so tudi tu povzročile v nekaterih ozirih pravi prevrat. Če si jih ogledamo natančneje, bomo odkrili mnogo zanimivih momentov, ki so tudi za nas Evropece dovolj podučni tako s tehnične kakor z gospodarske strani.

take zapreke kot so n. pr. lastninska pravica (marsikje, kjer je stekla proga, ni bil nihče razen države, zemljski posestnik), zadolženost držav, zakonodaja, ki veže železniško upravo z neštetiimi varnostnimi predpisi itd. Dočim so pri nas gradili železnice po najbolj obljudenih krajih, je bilo v Ameriki naro-

NEW YORK: Promet na ulici. Pod ulicami pa teče podzemna železnica. Pod donebnico s stolpom ima postajo ...

Ne pozabimo, da so Zedinjene države ameriške skoraj tako velike kot vsa Evropa. Tudi ne prezrimo izredne podjetnosti ameriških kapitalistov, ki nima primere na svetu. Dalje je važno to, da razvoja ameriških železnic niso ovirale

be; železnice so morale omogočiti naseljevanje ljudi po neobljudenih puščavah, zato so stekle še pred cestami in ko še ni bilo ob progah mest. Ponekod so morali porušiti že zgrajene proge in jih premestiti drugam, zakaj marsikje je bilo celo

mesto opuščeno, ker se je izčrpal rudnik, zbog katerega je nastalo.

Vzlic temu pa je bil razvoj ameriških železnic izpočetka počasen. Predvsem so ga zadrževale Apalačke gore, ki nalik ogromni pregraji ločijo atlantsko primorje od missisipske nižave. Ko so premagali to težavo, se je pojavila nadaljnja v reki Mississippi, nato spet Skalne gore, ki niso hotele pustiti železnice na kordiljersko planjavo, vso razrito od kanjonov in plazov. Tu je bilo treba vrhu talnih ovir premagati tudi neprijazno gorsko podnebje. Tako je l. 1869. po ogromnem delu in trudu pripisipihala prva lokomotiva z vzhoda na obrežje Pacifika. Počasi so nastale konkurenčne proge; tekmovalje kapitala je samo ob sebi povzročilo, da so se proge med obema oceanoma (Atlantskim in Tihim) smotreno izboljševale in so gradili nove mostove in predore.

Danes meri ameriško železniško omrežje več kot pol milijona km (v Jugoslaviji komaj 8979 km vštevši ozkotirne proge) in ustvarja iz mogočne površine Zedinjenih držav gospodarsko celoto. Po njem pošilja missisipska nižava mesenine iz svojih ogromnih klavnin obljudenim središčem atlantske oblasti, ki izvažajo izdelke svojih neštetihi tovarni na skrajne konce zapada. Tako lahko v severnih deželah predelujejo železo iz Minesote, uživajo presno sadje iz Kalifornije in Floride, se oblačijo v obleko iz bombaževine, ki je zrasla v Mehikiškem zalivu in pišejo na papir, izdelan iz lesa v pragozdovih na Skalnih gorah.

Če bi hotel naš najhitrejši brzovlak prevoziti ameriško železniško omrežje, bi moral voziti več kot eno leto brez vsakršnega postanka. Na tem železnem pasu se giblje 2,348.000 tovornih, 53.000 osebnih vagonov in 62.000 lokomotiv, izmed katerih so nekatere nezaslišni velikani. Tako n. pr. sloveči virginski »Železni konj« vozi 100 vozov po 120 ton, ki so izdelani nalašč za prevažanje premoga na južnovirginski progli.

Da bi si predstavili ameriški železniški park, si ga zamislimo kot en sam vlak. Zadnji tovorni vagon bi bil na južnem koncu Afrike ter bi imel zvezo čez Suez, preko cele Azije, skozi Beringovo ožino in Panamski prekop do Bolivije. Tu bi se začeli osebni vozovi, ki bi se končali z lokomotivami južno od Valparaísa, torej skoro okoli celega Indijskega in Tihega oceana.

Ta truma vozov vzdržuje stike med posameznimi deli Unije. Ameriška železniška politika budno pazi, da niso vozovi nikdar prazni, zato jih ne vračajo na njihovo izhodno postajo, marveč jih uporabljajo za najrazličnejši tovor; šele po sedemletni uporabi, potem, ko so prevozili milijone in milijone km po prerijah Velike nižave, po kordiljerskih puščavah, v žaru puštin in v meglah severnovzhodnih mest, se vrnejo v svoj »domači kraj«.

Vsak tovorni voz bi moral prevoziti na dan 50 km (30 milj), prepeljati 30 tovora, na popravilu pa bi smel biti samo 14 dni na leto. Tak cilj si je zastavila ameriška železniška politika, hoteč tako prihraniti kakih 260.000 novih vozov. Za enkrat so Američani še daleč od tega cilja, dasi se trudijo, da bi ga bili dosegli.

Vzlic temu prevozijo ameriški vlaki ogromno blaga. Naj nas pouči o tem statistika iz l. 1919. Takrat so prevozili 1 milijardo 96.000.000 ton. Ko bi vse blago, ki ga v enem letu prevozijo ameriški vlaki, naložili na vozove, bi segala postaja 312.000 milj daleč, t. j. skoro pol milijona km, torej od Newyorka do Seattla pri Tihem oceanu. Imela bi 100 tirov, 40 tirov bi zavzeli vozovi z rudami, premogom, nafto, 29 s tovarniškimi izdelki, 18 s poljedelskimi pridelki in gospodarsko živino in 11 z lesnimi produkti.

To nam daje vsaj približno sliko ogromnega železniškega prometa v Zedinjenih državah ameriških. Ne pozabimo pa, koliko se prevaža po vodi, zlasti premoga in rudnin.

Zanimivo je, kako Američani premagujejo prirodne zapreke, da bi bilo prevažanje blaga in oseb čim hitrejše. Tako so n. pr. pri Tukhanerocku zgradili most, ki je dolg več kot pol km in tako visok kot dvajsetnadstropna hiša. Premostili so Slano jezero v Utahu in navozili vanj neverjetno mnogo materijala. Ondi, kjer bi imela proga visok vzpon (kakor n. pr. pri Kicke Horse Riveu na podnožju Skalne gore pri Big Hillu), so zgradili spiralne predore; preje, ko se je proga nagloma vzpenjala, je bilo treba pet lokomotiv, da je prispel vlak kvišku; danes zadostujeta dve z dvakrat večjo hitrostjo.

Samo ob sebi se ume, da so Američani hitro segli no novem sredstvu, ki mnogoča hitrejši obrat in hkrati prištedi

premog: namreč po električni lokomotivi.

Cestne železnice so v ameriških mestih povsod elektrificirane, pa tudi velika večina transkontinentalnih prog nadomešča parne lokomotive z električnimi. Pokazalo se je, da je 42 električnih lokomotiv izvršilo delo za 112 parnih, zlasti v mrzlih pokrajinah, kjer voda v železniških rezervoarjih kaj rada zmrzne. Takisto so se obnesle na visokih gorskih progah, kjer je bilo treba voziti z več lokomotivami, ki so požrle ogromno premoga; prav tako so dobre na progah, ki se spuščajo v nižino. Elektrifikacija prog je napravila potovanje prijetnejše, ker električna lokomotiva ne polni zraka z dimom in čado, kar je važno zlasti v dolgih tunelih. Glede hitrosti pa Amerika ni na prvem mestu. Nekateri angleški vlaki prevale več kot 120 km na uro. Prometu zelo koristijo vlaki, ki lahko prevozijo nekaj sto km, ne da bi se jim bilo treba ustaviti. Seveda je to mogoče le ob lepem vremenu. Trda pa prede ameriškim vlakom in njih osebju pozimi, ko divjajo snežne nevihte. Vlak dobi močno ledeno skorjo. Drugod se mora preriti skozi snežne zamete. Krči si pot z rotacijskimi plugi, ki razrijejo ves sneg na progi. Kako važno je to, bomo razumeli, če pomislimo, da je na Kordiljerah visok do 6 metrov. Če postane trd, tedaj je delo od sile težavno; dve lokomotivi se ne prerijeta v eni uri dalje kot približno 12 metrov. Največja težava nastaja pri kidanju snega na izogibaljših; tu rabijo električen tok, ki sneg in led raztopi.

V poletnih mesecih in v toplih pokrajinah morajo dati v promet hladilne vozove, ki so posebno važni za prevažanje mesa, sadja in drugega blaga, ki se lahko skvari. Računajo, da prevoz ene oranže iz Kalifornije v Newyork zahteva pol libre ledu in premoga, prevoz ene melone iz Arizone v Newyork pa 1 kg premoga. To dokazuje, kako se s prevozom blago vendarle znatno podražuje in kako poceni mora biti na mestu. Važno je, kaj pa, da se ne bi napolnjen vagon po nepotrebnem potikal, zato je razdelitev vozov na prometnih križiščih spričo tolikega števila vozov kaj pomembna in odgovorna naloga. Postaja v Chicagu je n. pr. skoro deset km dolga, ima 300 km tirov in razpošle vsak dan 10.000 vagonov na 50 prog. Vagone nakladajo z mogočnimi žerjavi; žito se izsesava z elevatorji, katerih sesalnik

je tako močan, da dvigne odraslega dečka.

Tovorni promet je odločilen pri dobičkanosti prog. Posamezne železniške družbe (v Ameriki so železnice zasebna last) so se hudo tolkle med seboj s tarifami. Sloveča je n. pr. borba med dvema newyorškima progama, kjer so si konkurentje tako zniževali tarife, da je eden šel celo pod režijske stroške. Njegov tekmeč je zares ustavil promet na svoji progi, a ne, ker bi se bil vdal in podlegel, marveč ker je poslej sam vozil tovore na progi svojega konkurenta, ki mu je prevažal blago ceneje nego bi se mu izplačalo na lastni progi.

Osební promet prinaša znatno manj dobička in je tudi dražji. Medtem ko železnica zasluži pri enem potniku na progi $2\frac{1}{2}$ km 2.78 dol., mu vrže tovor povprečno 6.81 dol. Osební promet se da tudi znatno težje obvladati, zahteva več osebja itd., s tem pa je tudi združen z večjimi izdatki.

Zlasti velja to o kolodvorih ameriških velemest. Tu računajo s prometom, ki si ga mi niti predstaviti ne moremo. V enem samem letu prevozijo ameriške železnice 1 milijardo in 175 milijonov popotnikov. To je tako mogočen tok ljudi, da bi bili prvi ob Tihem oceanu, zadnji pa še v Newyorku, če bi se postavili v vrstah po 257 glav. Vsi vlaki prevozijo na leto vsega skupaj 75 bilijonov kilometrov. Zdaj bomo lahko razumeli, kolikšne množice pasirajo velike kolodvore. Južni kolodvor v Bostonu odpravi in sprejme na leto 45 milijonov popotnikov na 196.000 vlakih. Severni kolodvor istega mesta odpravi na leto 3 milijone ljudi ali 400 vlakov vsak dan, čeprav se na njem konča ena sama železniška proga. V slednji smeri pa ima prvenstvo Union Station v St. Louisu, kjer se na eni sami postaji srečuje 22 linij. Najmogočnejšo postajo pa ima brez dvoma Newyork v Pennsylvania Station in Grand Central Station.

Na tej postaji vstopi ali izstopi na leto 33 milijonov popotnikov, ki jih prevažajo 600 vlakov vsak dan. Kolodvorski prostori so taki, da bi se lahko v njih naselilo 15 pehotnih polkov. Vlaki vozijo v dveh nadstropjih pod zemljo; k njim vodijo stopnice, ob katerih se vrste trgovine. S kolodvorom so združeni trije hoteli s 3000 sob: za snago in postrežbo skrbi 6000 oseb. Uradno poslopje ima 17 nadstropij. Vlaki se premikajo na 113 tirih, ki pa se cepijo še na mnoge zgor-

nje in podzemne linije. Samo pri kretnicah in signalih je v službi dan in noč 400 oseb, a svoj posel opravljajo tako mehanično, da niti ne vidijo vlakov. Sede pred vzvodi kakor da bi igrali na glasovir. Čudovit mehanizem, — če bi ga hoteli opisati, bi komaj zadostoval poseben članek.

Seveda so ameriški vlaki urejeni zelo udobno in imajo zgolj en razred. Pullmanovi luksuzni vagoni so prav za prav nekako mesto na kolesih; vsak najmanjši prostor je izrabljen. Jedinice, umivalnice, spalnice so urejene po najmodernejših načelih in zahtevah.

In vzlic temu popotniki niso zadovoljni. Osební vlaki so dobili nevarnega tekmeča v avtomobilu in avtobusu. Le-teh ne rabijo več samo za bližnje kraje, temveč za nekaj sto km. Pravkar pripravljajo redno avtomobilsko zvezo med Atlantskim in Tihim oceanom. Čitatelj, ki ne pozna zemljepisnih razmer,

naj pogleda zemljevid Amerike, pa bo videl, kaj to pomeni. To se pravi: redna avtomobilska zveza med Bremenom in Carigradom! Taki avtobusi bodo imeli svoje kuhinje in spalnice. Pot bo trajala kakih 6 dni.

Se hitreje občilo je letalo, ki ga v Ameriki že mnogo rabijo za promet. Morda ni več daleč dan, ko bo po zaslugi Fordovih tovarn vsakdanji pojav kakor avto.

Naravno je, da ob tako ogromnem prometu in spricho težnje železniških akcijonarjev, da delajo čim bolj mastne dobičke, železniške nesreče niso redke. Vzlic temu pa danes niti zdaleč ne odtehtajo žrtve avtomobilov, saj v Zedinjenih državah usmrte avtomobili 30 000 ljudi na leto, več kot tri četrtnine milijona jih ranijo ali do smrti pohabijo. Eno leto avtomobilskega prometa zahteva tedaj v Ameriki približno toliko žrtev kot kaka vojna.

PISMA NAŠIH ČITATELJEV IZ TUJINE

Z madžarskih ravnic

Gospod urednik, evo me po več letih zopet v deželi kralja Matjaža! Gledam, opazujem, izprašujem, sedaj občudujem in odobravam, sedaj zopet marsikaj odklanjam, vsak dan pa mi prinaša kaj zanimivega. Ker ima »Življenje in svet« skoro v vsaki svoji številki poročila iz tujih in celo iz daljnih prekomorskih dežel — znak, da čitatelje takšni članki zanimajo — sem sklenil, da Vam napišem za Vaš tednik nekaj vrst o življenju na Madžarskem. Saj smo si z Madžari sosedí, zato jih moramo spoznavati, kajti po dokončanem preseljevanju narodov so za nas minili časi, da bi si svoje sosede lahko izbirali.

Zanimiv in čisto poseben vtisk napravi širna planjava, le tu pa tam nekoliko valovite madžarske pokrajine, na popotnika, ki jo gleda iz drvečega vlaka, zlasti če prihaja iz goratih naših krajev. Ogromne livade s svojimi mnogoglavimi čredami goveda, sviní, ovac ter iskrih konjičev, visoki vodnjaki, neskončne vr-

ste topolov, široke in prašne ceste ter nepregledna polja pšenice in rži, ki valovijo v lahmem vetru kakor morje, se vrstijo v mogočni enoličnosti.

Že na postaji, kjer sem, čakajoč na zvezo, obedoval, sem opazil, da so cene tu vobče nekoliko višje kot pri nas. Kakor sem se pozneje prepričal, lahko rečemo, da za 25 odstotkov. Računanje z madžarsko valuto je za nas lahko, odkar so Madžari l. 1926 uvedli nov denar. Tedaj so vzeli 12.500 papirnatih madžarskih kron in napravili iz njih 1 pengő. To ime so si izbrali zato, ker so imenovali stari Madžari kovani denar pengő (to je zvenceči). 1 pengő je okroglo 10 Din. prav za prav 9.92 Din.

Draginja! Pesem o tebi poznajo tudi na Madžarskem. Ravno tako vedo tam iz lastne izkušnje mnogo povedati o visokih davkih. Plače državnih uradnikov in sploh stalnih nameščencev so sicer za 50 odstotkov večje od naših, ali kaj, ko je tudi draginja večja. Razen tega pa so

MADŽARSKI MAGNATJE

zahteve madžarskega uradnika in sploh izobraženca mnogo, mnogo večje od naših. Vse bolj pazi na to, da je lepo oblečen od pete do glave in da nastopa čim elegantneje. V tretjem razredu se na primer le nerad vozi. Še manj kakor našemu uradniku mu gre v glavo, da ga je potisnila vojna med proletarce: čuti se še vedno gospoda. K temu pa pride še okolnost, da je na Madžarskem vse preveč študiranih ljudi, zato je silno težko priti do službe. Kdor nima mogočnega zagovornika, ta mora leta in leta čakati, da se dokoplje do kruha. Kaj čuda torej, da je tu toliko samomorov, da je otvorila budimpeštanska policija posebno posvetovalnico za samomorilske kandidate in da listi o samomorih sploh ne smejo več poročati.

Kmalu mi je bilo jasno, da gredo te višje zahteve madžarskega izobraženca na rovaš madžarskega visokega plemstva, ki ga posnemajo drugi stanoviti. Tako smo pri eni najvažnejših potez madžarskega življenja, ki je ravno v tem, da mu dajejo aristokrati in magnati poseben značaj. Reči se mora, da je stališče madžarskega plemenitstva še vedno neomajano, kljub demokratskemu duhu sedanje dobe. Kajti madžarski grofje so mnogo storili in še storijo za znanost in umetnost, sploh za kulturo in napredek svoje domovine. Naj navedem sa-

DEČEK IN DEKLICA
V MADŽARSKI NARODNI NOSI

mo najnovejši slučaj: to poletje si je sam vzel življenje grof Franc Vigyázó, zadnji svojega rodu, in zapustil madžarski akademiji znanosti ogromno vsoto 60 milijonov pengőjev ali 600 milijonov dinarjev v našem denarju. Taka in slična velikočudna dejanja podedincev utrdijo vedno znova položaj vsega magnatskega stanu.

Ob tej priliki naj omenim, da se je uvedel na Madžarskem v zadnjem času nov naslov, in sicer »vitéz« (izraz je germanski, a k Madžarom je prišel v starih časih preko Slovanov). Ta naslov dobijo tisti, ki so se v svetovni vojni držali posebno junaško. Obenem z naslovom prejmejo zemljo, ki so jo magnati v ta namen odstopili zastonj.

Tudi levente - organizacija je zame nekaj novega, ker je še ni bilo, ko sem bil pred leti tu. Beseda »levente« je stara in pomeni toliko kot »junak«, organizacija pa spominja nekoliko na sokolsko.

Novost je tudi — vsaj zame —, da imajo tukajšnji dnevnik in ilustrirani tednik kot mesečne priloge cele knjige, po večini leposlovne vsebine. Oprema teh knjig sicer ni bog ve kako sijajna, ali pri knjigi, ki jo dobi človek zastonj, ne sme zahtevati preveč. V madžarskih listih sem našel posebno rubriko, ki pod naslovom »duševna klinika« ali slično dajejo nasvete v najrazličnejših življenjskih zadevah, težavah in konfliktih, tudi v srčnih nevoljah.

Da so v družabnih razmerah, kakršne so na Madžarskem, dvoboji še vedno v modi, je iz navedenega razumljivo. Sicer je dvoboj na papirju prepovedan, toda vojaška oblast na primer zahteva od častnikov, da se v določenih slučajih morajo dvobojevati in tako oprati svojo čast. Pa tudi oko postave rado zamiži in nič ne vidi, če so duelanti količkaj previdni in se vse skupaj ne vrši preveč očitno.

Še nekaj! Izid svetovne vojne z vsemi posledicami je povzročil, da so postali sicer življenja veseli Madžari nekako potrti in silno pobožni. Ko je n. pr. pridigoval v mestu, kjer sem se mudil, slavnj cerkveni govornik, jezuit pater Bangha, je bila prostorna cerkev nabito polna, in to ne samo žensk, otrok in starcev, ampak tudi čvrstih mož vseh slojev, od najvišjih do najnižjih.

Marsikaj bi še rad omenil, zanimive so zlasti madžarske politične razmere, ali kaj, ko se »Življenje in svet« v velikem ovinku izogiblje vsake politike. Zato za danes končam svoje pismo, samo to naj še omenim, da je praznoval letos nek madžarski minister osemletnico svojega nepretrganega ministrovanja. Kar čudil sem se, da je kaj takega sploh mogoče.

Vaš vdani

M. Panonski

Od francoske tujske legije v Afriki

Pišem Vam iz vroče Afrike, kamor nisem prišel kot turist ali trgovec, marveč kot vojak francoske tujske legije. Kako sem se odločil za ta usodepolni korak, me ne vprašujte, kajti ne bi rad govoril o velikih obljubah in o strašnih prevarah. Vem, da bi se utegnil marsikateri slovenski mladenič, ki ga žulijo domače razmere in ki se mu hoče širokega sveta, v svoji naivnosti nameriti na to pot. Svetoval bi samo to-le: Izogni se tujski legiji kakor daleč se moreš, ne želi si pustolovščin, ostani rajši tam, kjer si — v svoji krasni domovini!

Že nekdanj sem kot mlad deček najrajši čital o raznih tujih deželah, ki jih zdaj »Življenje in svet« tako mikavno opisuje. Lotila se me je strastna želja, da bi potoval po svetu. Prav posebno me je mikala Sahara — skrivnostna de-

žela peska s svojimi čarobnimi oazami in vročim samunom. Usoda mi je res namenila to strašno pustolovščino, ki se imenuje Legija. Po nji sem spoznal precejšen del Azije in Afrike, kjer so številne francoske kolonije. Tako sem se seznanil tudi s Saharo. Najino srečanje pa je poteklo ob precej dramatičnih okoliščinah.

Leta 1925. so me poslali z mnogimi sotrpini v ojačenje 3. polka v Fez (Maroko). Tu smo se po nekajdnevnom počitku spustili v boje z Rif-Kabili in z njihovim vodjem Abd-el-Krimom, ki ga po imenu pozna večina čitateljev. Njegove čete so bile takrat kakih 25 — 30 kilometrov pred Fezom in so potiskale pred seboj domačine, ki so bili na naši (francoski) strani in ki zbog težkih izgub niso mogli preprečiti, da ne bi vstajši napredovali.

Na vsej fronti je stalo proti Abd - el Krimu kakih 140 bataljonov pešcev, konjice in topničarjev ter velike letalske eskadre. Vršili so se dolgotrajni boji, ki jih ne bom podrobneje opisoval, ker bi

tako zašel predaleč. Toplji smo se do konca 1. 1927. ter se vrnili v Alžirijo (Bel-Abbes), kjer smo po dveletnem neprestanem boju uživali zaslužen počitek.

Komaj smo se malce odpočili od bojev in večnega strahu pred arabskim nožem in puško, že je bilo dano povelje za odhod. Kam? Tega ni vedel nihče. Velika je Afrika, — kdo ve, kod vodi naša pot?!

Tri dni smo se vozili z vlakom proti jugu. Vročina je bila čedalje hujša. Pokrajina se ves čas ni bistveno izpremenila — samo pusti svet, le redko kje okrašen z zelenjem. Nenadoma pa je rastlinstvo izginilo docela in so nas obdali le peščeni hrebi.

— Désert! (Puščava) — je šlo med nami.

Bilo je na postaji Colomb-Bechar, ko smo vprašali, ali smo že na mestu, ker se nam je zdelo, da bo vlak stal. Ne! so nam rekli in res smo krenili dalje v peščeno deželo.

Izstopili smo v Kemadri in si rado vedno ogledovali kraj, kamor nas je zanesla tuja volja. Pogled nas je uprav presunil. Razen majhne oaze, kjer se nahaja postaja, vse sam pesek in puščava. Počivali smo en dan, nato pa smo krenili peš, ne vede, kam nas vodijo. Bili smo v Sahari, a kdo ve, kam vse gredo njena skrivnostna pota? Saharska stotinja, ki biva 35—40 km južno od Kemadre, nam je bila že poslala na dan odhoda kamele — na vsaka dva

moža po eno. Tako sem torej kot vojak zajezdil ta živi »pustinski čoln« in splaval z njim po neskončnem peščenem morju — po tolikanj zaželeni Sahari. Dva dni smo bili skoro nenehoma na kamelah. Jezdili smo na meje okupirane »Haut Sahare«, k poslednjim francoskim stražam.

Jezdimo in pokrajina ki se odpira pred nami, je večno ista; ves dan jezdiš in se ti vidi, da nisi prišel nikamor, tako enolična je puščava. Pesek, sam pesek. Tu in tam gore iz peska. Nikjer drevesa, nikjer niti borne trave. Kdo ne bi pri tem mislil na svojo domovino? Živo sem videl pred očmi naše slovenske hribe in gore, našo zeleno, tako lepo očarljivo zemljo. Kaj bi dal, da bi se pojavila na obzorju?

Oh, neizvedljive, fantastične sanje v saharski vročini!

Ob petih popoldne je bilo. Pripekalo je strašno afriško solnce. V nepregledni ravnini smo ugledali ogromen oblak prahu. Tam so šli naši, Pustinske straže. Oddelki legij.

Mi smo prihajali z druge strani. Brez vode z nabito puško v roki, z obupom

v duši, vedno naprej po nedogledni peščeni puščavi. Strahotna je tišina v tem svetu. Človeku kar stiska srce. A še strašnejša je žeja. Dva tovariša — Nemca sta se tako naveličala moreče žeje in tavanja po puščavi, da sta storila samomor. Dva strela in — dva grobova v vročem pesku. Dogodek, ki se človeku pri legiji ne zdi čuden — celo nekam naraven je.

Usoda, kizmet!

Naposled se je kolona vsa izmučena ustavila. Vodniki (kaj pa Arabci) so zdirjali na dve strani. Čez pol ure so se vrnili in vpili veselo že od dateč: Fissa,

fissa, ahma beref! (Brzo, brzo, mnogo vode!) Ta klic nas je prešinil kakor električna iskra. Zbrali smo zadnje moči in se povzpeli na kamele. Kakšne

AFRICAN

1 km proč se je začejala dokaj velika oaza. Tam sredi je bil vrelec vode. Čudo božje, kako smo ga bili veseli! Vi doma ne veste, še ne sanjate ne, kaj je žeja in kaj pomeni v Sahari voda!

Kakor blazni smo planili k vodi in si utešili žejo. Najprej to! Nato smo nekateri postavili šotore, drugi so šli iskat

palmove veje in pripravili vodo za kuhanje. Po kratkem kosilu, ki smo ga opravili tako izmučeni, da se nam ni ljubilo niti govoriti, so se razvrstili straže, drugi pa smo se vlegli spat.

A še nismo zaspali, kar jame obzorje na jugu rumeneti. Takoj smo vedeli, kaj bo: mogočni saharski vihar samun se je napovedal. Na mah je udaril v šotore, jih divje zavrtel in izpučil. Sfrčali so v zrak. Prepadeni smo planili pokonci. Ušesa, oči, še usta so nam bila polna peska. S strahom smo čakali, kaj bo: nemara nas še žive pokoplje? A nismo mogli stati, taki vrtinci so se sukali v zraku. Vrglo nas je na tla in smo tu čakali milosti pustinjskega orkana.

Nu, vihar je minil in nastopila je hladna noč, ki nam je privoščila spanje. Zbudili smo se v krasnem jutru, kakor ga poznajo le oaze v Sahari. Če si stopil izpod palm in pogledal peščen plan, se ti je zdelo, da vidiš solnčni vzhod na morju: čisto nenadoma je solnce celo in žareče splavalo nad obzorje. Tu ni krmežljavo od jutranjih megel kot pri nas, temveč se pokaže takoj v vsem svojem blesku.

Proti šestí uri smo opazili v jugozapadni smeri oblak prahu. Naši poveljniki so dobro vedeli, kaj prihaja od tam. Izdali so povelja in deset minut pozneje ni bilo sledu za nami. Vsi smo se skrili v pesek in naperili puške proti tajnostnemu oblaku, ki je letel čez pustinjo. Čez dvajset minut je bila arabska karavana pred nami. Prav njo smo bili čakali! Do zob oboroženi Arabci so mirno sedeli na kamelah, niti ne

NASELBINA OB AFRISKI PUSTINJI

sluteč, da jim je sovražnik v bližini že preštel minute življenja. Bil je napet trenutek. Naši prsti so bili naslonjeni na peteline pušk. Ko so bili Arabci 50 do 70 m pred nami, se oglasil povelje. — Feu! (Streljaj!)

Strašen krik. Mnogi Arabci so se zvalili na tla, ostali pa so se brž znašli v položaju, se skrili za živali in nam jeli vračati svinec za svinec.

Pol ure je trajal naš boj. V naših vrstah je bilo pet mrtvih in 3 ranjeni (Arabci so izvrstni strelci), medtem ko so se nam morali vstaši vdati na milost in nemilost.

Žrtev so ležale v vročem pesku.

Zakaj, čemu tako?!

Po boju je zavladala v puščavi prejšnja tišina. Mislim sem: Res je usoda legionarjev strašna, a še hujši je konec teh napol nagih Arabcev, ki nimajo nič drugega kot bedno, jadno življenje in morajo še to revno pustinsko grudo, kjer veter seje in žanje pesek, braniti s krvjo.

Taka je človeška usoda!

BEDUINSKA MATI Z OTROKOM

Tone Gaspari

Tam preko

Ob osmi obletnici koroškega plebiscita

Oddaljeni Dobrač je zastrt s soparico julijskega večera. Desno od njega podgoreva pozni zahod, okrog molče tenko zlati grebeni. Karavanke so ob prepadih vsekane do krvavih žil, edini mlečno peščenj plaz liže plaha senca.

Tako je tam, kjer se odpira Rož.

Tu za nami pa so zarasle Sinje in skrito zaslutene Mače s stražno cerkvičco vrh strmene. Onkraj Drave, ki si od Rožeka v lokih prebira smer in se šele pod Humperkom nebu odsvita, se do Žihpolj pretezajo polvisoke Hure.

Tostran, kjer že pojema zasenčeni vid, se svetloba preliva v meglico in v karminast prah; tam gorj na zidu podružnice v rožnati freski kres.

Medgorje samó še pada v Podjuno, Svinška planina se izgublja v vroči pepelnati horizont.

Zadnji odenki zarje beže čez Rož. Za njimi legajo povsod senčni plašči.

Še trenutek! Uzgane oči prelete ves Rož — potem v sivini ugasnejo ...

1.

Nekje pod Dobračem vene od strele razklan vrh lipe. Tudi deblo je žlebasto ranjeno, a je že zaskorjeno. Nad deblom pol v cvetju je z ljubeznijo napisano: Lipca moja si draga, cvetje tvoje dro diši. Na dvostropno klop ob deblu se pripravljajo muzikantje: klarinet, gosli in bas. Ob štantih si odsmihajo dekleta v kratkih jankah in v prteno belih rokavcih; nad srei jim iz polnih nedrij cveto plamenasti naglji. Po klancu vriskajo fantje v irhovkah, da se vriski love daleč in visoko z belimi golobi. Nedeljsko solnce jim barva velike krivce kovinasto modro in mlečno belo.

Ko pristopi oče župan z županjo, se strne vsa srenja v dva velika roja. Klarinet dolgo, raztegnjeno zapiska — roja utihneta. Župan vošči: »Bog nam daj en dober čas, ta prvi raj začeti!« Vsi: »Bog daj!« Muzika se zaziblje v mazurko in župan in županja zarajata

okrog lpe. Na obeh straneh si fantje in dekleta namigavajo takt, ploskajo si ter enoglasno pojo:

Je dro užno poleti,
Ko tice pojo,
Ko rajajo dečve,
Ko lipce cvato.

Potem se zgosti vse v en sam vrtin-
čast raj: lipa se vrti, godci se skrivajo
in kažejo, štanti udarjajo ob hiše, vas se
raztresla in spet zbira. Tenek prah se
dviga do pasu, smehi se iščejo na očeh
in v belih zobeh, krilca kolobarijo nad
prevezanimi debelimi nogavicami...

A pod večer plane kot burja z zarasle
planine gorni mož in ugrabi najlepšo Zi-
ljanko —

Vse je le še pravljica... Okrog Do-
brača pada mrak, v njem zeleni velika,
hladna večernica.

2.

Razsvetljene mačenske senožeti in
žitne njive in bučelnjake blagoslovja
starodavna cerkvena pri Križah. Pod
strmo rebrijo šumi med bukovjem in
smrečjem Bistrica, ki hiti, se zvija, pada
in skače čista in živahna izpod Stola.

Na cerkvi, kjer se kruši nagrbljeni
omet, so uvrtni sledovi francoskih kro-
gel. Dve sta zadeji v nogo velikana, sv.
Krištofa, ki nese sključen na ramj maj-
hno Dete. Poleg se naslanja na prizidek
leseno stopnišče na kor. S klopce v
podstrešku se vidijo skozi zamreženo
okno trije oltarji, a sredi kamenitih tal
je vrezan spomin grofa in grofice, ki
sta sezidala za pokoj sinovi duši pred
davnimi časi globoki, pobožni grob.

Tam počivata skupaj. Enkrat v letu,
opolnoči, vstajata kot bela megla skozi
težki kamen in stopata pred ožarjeni
oltar. Tam se spuščata na potno, mrzlo
marmornato klečišče, da dolgo, stra-
hotno uro šepetata molitve za sina.

Kdor vidi to polnočno razsvetljavo,
se sklone, zgrne ter beži domov; zakaj
v prvi mlajevi noči nato se v gorskih
strminah zrušijo vodeni plazovi in Ka-
ravanke butnejo morje besneče vode v
Bistrico. Oblaki nad gorami se raztrgajo
in se izplahnejo v ozko strugo v griva-
stem hudourniku, ki s silovito svojo
močjo maje bregove in ruje vkopane
skale. Bliski sekajo, gozdovi rjove v
vihrastih vrtilcih.

Klic otroka — plat zvona zaječi nad
lesenimi kajžami — ali hudournik se že
bliža kot splašeni rjavec, da plane raz-
penjen v Dravo.

V taki noči sta некоč izgubila grof in
grofica edinca, ki je ljubil drvarjevo
hčer. Vasoval je takrat zgoraj ob po-
seki pod gnilo drvarjevo bajto. Noč je
bila napojena s temo in nevarnostjo.
Grofič Hugo ni mogel dozreti Rezijinih
lic in oči, zato je božal obrazek in čutil,
kako je lep in žalosten. Iz doline je vsta-
jala h goram moreča soparica, v vejah
je neprestano šuštel. Brez besed sta
stala objeta. Tehtala sta drug drugemu
neme misli o ljubezni in zvestobi.

Tedaj se je zganilo na stezi za njima.
Med potjo v planino je drvarja obrnila
soparica, ker je v njej slutil grozno noč.
Nenadoma je stal pred senco svoje
hčere. Samo razprl je široko oči, da bi
zares oba prepoznal. Naslednji hip je že
sunil iz sebe krik ter zamahnil s težko
sekiro. Hugo je klečnil in se je na glavi
prebit v zadnjem glasu oklenil Rezijinih
nog. Ko je omahnil, je potegnil za seboj
po strmi poseki onesveščeno ljubico.

Še tisto noč, v uri, ko se je polblazni
drvar obesil, je vstalo grozovito neurje.

Naslednje popoldne je vrzel hudour-
nik na skalnato polico pod gradom tru-
plo drvarjeve hčere. O grofiču pa ni bilo
nikakega sledu več...

Enkrat v letu zagori tam, zgoraj za
Karavankami luč, enkrat v letu zaječi
plat zvona.

3.

Pod Sinjami se srečujeta železnica in
cesta. Cesta je bela, železniški tir blišči:
skušata se, kdo je hitrejši. Tir švigne v
lahak vzpon in se sproži mimo Št. Jan-
ža v Svetno ves, kjer se zamota v kri-
žišču. Cesta steče pod mostičkom po
ravnini, da se zaleti v klanec — ali ob
znamenju sv. Elije se upiha, počaka za
hip ter se razgleda.

Na levo niže ceste se lušči iz trav
rjava poljska pot tja do Drave. Sprem-
ljajo jo bukve in gabri in po bližnjem
hrbtišču, ki se je kakor v zmoti preveč
dvignilo iz ravnine, raztreseno leščevje.
V Selah pri lesenem koritu gre pot zve-
davo od hiše do hiše, potem pa si skrita
poišče dohod mimo šibja in trnja do
Drave. Vroče polje je daleč prazno.
Pšenica mirno in zlato zori, detelja
omedleva, krompir suh in silno žejan
dremlje. Visoko, polno solnce tlačí pi-
sane Hure v dremavico: Velinja ves čepi
v brezdelju, gozd na pobočju je ves siv
v popoldanski sparnini, lesena in ob pre-
vis naslonjena Šantalena sanja v svojo
davnino turških bojev.

Ali na oni strani Hur, tam, kamor Sinje ne dogledajo, tam je večno lepo Vrbsko jezero.

Ozko, dolgo in ledeno se je nekoč razlilo iz ledenika med oba prašumska grebena. Temnozeleno je bilo, nemirno je valovalo ter iskalo stalnih bregov.

Zdaj leži svetlomodro, toplo, nepremično, vabeče. Prevzetno se ogleduje v njem prebele vile in gosposki hoteli.

Dolgo je temu, odkar so hoteli odpeljati iz Marije na Otoku orgle v cerkvi-

co na nasprotni breg. Ko so bili čolnarji z orglami na sredi jezera, se je nenedoma utrgal v zvozniku velik zvon. Zatreslo se je ozračje, ko je zvon butnil v čudežnem loku ob čoln. Čoln ni vzdrazil udarca in se je preobrnil. Valovi so zagrnili zvon, orgle in čolnarje. Samo v viharjih nočeh se čuje še spomin: vse piščali potopljenih orgel pojo, vmes razbija zvon — — —

A Marija na Otoku varuje vas in rod — — —

R. Pohar

Doba albanskega mbreta Wieda

Iz zapiskov in spominov očividca

II.

Revolucija — Poraz in klavrno slovo mbreta

Že vnaprej moram povdariti, da je bila albanska revolucija, ki je zlomila kneza Wieda, posledica dveh komponent. Obe sta imeli soroden cilj in sta se zbog tega v svojem končnem učinku le ojačali. Prva je bilo slavohlepie Esada paše in njegovo poželenje po mbretstvu, druga pa z agitacijo in usodnimi napakami Wieda samega razvneti odpor mohamedanskega prebivalstva proti njemu, tujcu — krivovercu.

Mohamedansko prebivalstvo srednje, pa tudi severne Albanije ni moglo razumeti, zakaj ni postal mbret ugledni domačin Esad paša. Po vesteh, s katerimi so njegovi zaupniki delovali v njegov prid, ko vprašanje mbreta še ni bilo rešeno, je bilo vendar pričakovati, da zasede on prestol Skanderbegov! Da pa je prišel sedaj Škipetarjem vladat tujec, ki ni njih vere, niti ne razume njih jezika, jim ni bilo prav. Kdo bi takemu vladarju zaupal? Kako bo mogel imeti razumevanje za želje in potrebe in težbe ljudstva?

Na tem razpoloženju ničesar ne izpreminja dejstvo, da so kneza ob njegovem prihodu pozdravljala odposlanstva raznih plemen in da so mu množice vznemirjeno vzklikale. Dobro so poskrbeli številni, med množico pomešani klakerji, da se je navdušenje ustvarilo, dvignilo in da se tudi ni poglelo. In kako majhen drobec prebivalstva je končno

predstavljala ona peščica ljudi, ki so se morda tudi res razgreli do navdušenja! Saj pa je bil za te gorjance prizor sprejema tudi v resnici nekaj neobičajnega, svečanega in dostojanstva polnega! Le malo netiva je bilo treba za vzvalovenje teh preprostih duš, da so se izpihale s svojim neprestanim »rroftanjem«.

To nezadovoljstvo dežele je prišlo Esadu. Kot propadli mbretski kandidat se ni mogel upirati volji velesil, zato pa je tembolj računal, da bo v danem trenutku našel v prebivalstvu samem ono podporo, ki bo v skladu z njegovimi načrti. Za sedaj je bil zadovoljen že s tem, da mu je uspelo uspavati v knezu vsako sumnjo o njegovi iskrenosti in vdanosti.

Princ Wied je torej zasedel trhlji prestolček »Shqipenie e lire« (svobodne Albanije). Svest si je bil mogočne zaščite velesil, in to ga je navdajalo s samozavestjo.

S pogumno kretnjo si je zavilal rokave in se lotil dela.

Najprej vlado! Ta naj se ukvarja s podrobnostmi državnih poslov! Po nasvetu kontrolne komisije, ki je že izzačasne vlade v Valoni delovala v Albaniji kot nekaka predstavnica pokroviteljstva velesil ter se udeleževala tudi kot politični in gospodarski svet za državne posle, je knez poveril sestavo vlade Turkhan paši, staremu bivšemu ministru in senatorju Turčije. Ta je mandat sprejel. Pričela se je borba za portfelje. Stara igra! Čeprav zaradi nerazvitega političnega življenja ni bilo

izrazitih strank, jih je nadomeščala verska pripadnost prebivalstva. Po daljšem prerekanju s kontrolno komisijo, ki je menila, da zadošča Albaniji za prvo dobo vlada s štirimi ministri, so se končno vendarle zedinili na kabinet z osmimi člani. Mohamedanci so dobili razen predsedništva še štiri portfelje, ortodoksni katoliki dva, rimski katoliki pa enega. Esad paša je ob tej priliki postal vojni minister.

Nova vlada je smatrala za svoje najnujnejše delo razčiščenje epirskega vprašanja. Južna Albanija je imela tedaj težke čase. Zographos je bil proglasil neodvisnost Epira in njegove čete, ojačene deloma s preoblečenim grškim vojaštvom, so prodrle proti severu in zasedle vse ozemlje na črti od Himare čez Tepeleni do Koriče, dasi so ga velesile prisodile novi kneževini. Prebivalstvo teh pokrajin je zbog neprestanih bojov, rekvizicij in bojazni pred maščevalnostjo z ene ali z druge strani zelo trpelo in bilo silno zbegano. Šibke posadke albanškega orožništva, ki so morale tu opravljati posle redne vojske, niso zadoščale, da bi bile uspešno odbijale podjetnega nasprotnika. Zaradi tega je bil nizozemski polkovnik Thomson s močnimi oddelki orožništva odposlan na južno bojišče z nalogom, da prežene sovražnika. Thomsonova akcija pa ni uspela. Bil je poražen in je odstopil.

Knez je nato sam zarožljaj s sabljo in izjavil, da hoče na čelu svoje vojske sam prevzeti izčiščenje dežele.

Ker pa se je orožniška vojska že pod Thomsonom tako sijajno izkazala, je bilo odrejeno nabiranje prostovoljcev. Po Esadovem nasvetu se je raztezalo to nabiranje zlasti na srednjo Albanijo in je tudi dokaj dobro uspevalo. Za oborožitev prostovoljskih legij so bile naročene v Italiji puške s potrebnim strelivom, Avstrija pa je dobila naročilo na nujno dobavo dveh baterij 7.5 cm brzostrelnih topov in večjega števila strojnih pušk z vsem za te vrste orožja potrebnim priborom. Vse je došlo in bilo v redu, le pri preizkušnji italijanskih pušk se je izkazalo, da jih je 30 odstotkov neuporabnih...

Že v razmeroma kratkem času so močni, dobro oboroženi oddelki odkorakali na južno bojišče. Knezu je medtem — baže po »posredovanju« njegove soproge — že pošla njegova bojaželjnost in je prepustil delo za »domovino« raje drugim. Čeprav so se odposlane čete

do prihoda na poštojanke znatno skrčile, ker se jih je med potjo več ko polovica kratkoma porazgubila, so bila ostala krdele vendarle dobrodošla pomoč orožništvu ter je bilo vsaj toliko skupnega uspeha, da se je ustavilo nadaljnje prodiranje nasprotnika. Kljub vsem tem obrambnim poizkusom pa je ostalo južno ozemlje še dolgo dober odprt rana na neobogljem telesu Albanije, ali primanjkovalo je zdravil za njeno izlečenje...

Esadu nabiranje in odpošiljanje prostovoljskih čet na jug ni bilo toliko pri srcu zaradi tega, da se otrese dežela sovražnika, pač pa je smatral priliko za ugodno, da se njemu vdano prebivalstvo srednje Albanije na knezove stroške poceni in dobobra oboroži. Bil je s svojimi zaupniki v notranjosti dežele v trajnih stikih in tako se je razen pomožnih čet tudi marsikatera za južno bojišče namenjena pošiljka orožja in streliva neznanokam »izgubila«. Na jugu pa to ni ostalo brez posledic. Vladne čete so bile izčrpane in nezadovoljne. Primanjkovati je pričelo orožja in streliva. Slabo je bilo tudi s prehrano in nič bolje z izplačevanjem mezd. Pričakovani uspeh je izostal in to stanje na jugu je pričelo kneza navdajati s skrbjo, ki mu je niti zavest o zaščiti velesil ni mogla pregnati.

Ko je knez uvidel, da tudi prostovoljci ne zaležejo, je pozval na pomoč razna katoliška plemena s severa dežele. Ta so se res odzvala, ali med pohodom so se preskrbovala s tem, da so med mohamedanskim prebivalstvom ropala in plenila. To početje je prizadeto prebivalstvo seveda skrajno razburilo. Pograbilo je za puške in prišlo je do številnih manjših prask med njimi in grabežljivci. Ogroženo prebivalstvo je zvrčalo krivdo za te dogodke na kneza in ga še bolj zasovražilo.

Te razmere in nemožnost Wieda, da jih ozdravi, so mu bolj in bolj izpodjedale tla. Kmalu je bil splošno znan kot slabič brez lastne volje, kot igrača v rokah soproge in njegove ožje okolice. Povsem drugačna je bila njegova soproga, mbretresa Sofija. Bila je ambiciozna in odločna ter se je vtkala v vse državne posle, tako da smo rekli spodaj, da Albanija nima mbreta, pač pa mbretreso... Znano je bilo o njej tudi, da se je nepopisno visoko cenila. Pri sprejemih in dvornih prireditvah je bila za nagovor »Visokost« gluha, dočim je

Imela za naziv »Veličanstvo« izboren posluh. Da pa tudi njena energija ni zadostala za ukrotitev nebrzdanih Škipetarjev, so dokazali kasnejši dogodki.

Knez je napravil novo usodno napako, ko so se iskali viri za državne dohodke. Begi so vedeli, da se bodo za kritje državnih potreb naložila prebivalstvu bremena in da bodo pri tem najbolj udarjeni oni, posestniki in bogataši. Zato so si prizadevali, da bi nanje odpadajoče dajatve čimbolj zmanjšali in napeljali cevi v državno blagajno od drugod. Popolno razumevanje za te težnje so našli pri svojih vladnih prijateljih. Zlasti Esad paša, sam izredno bogat veleposestnik, je povsem soglašal z njimi. Tako so kneza pridobili za to, da je med druge odredbe za državne dohodke sprejel določbo, da se mohamedanskemu duhovništvu, ki je tedaj prejemale povprečno plačo 3 do 4 napoleonidorje na mesec, znižajo ti dohodki za en napoleonidor mesečno. Izšel je torej usodepolni ferman. To je završalo med prizadetimi. Tuji mbret, ta krivoverec,

hoče vero večine prebivalstva zatreti! Udarja pastirja, da razkropi čredo! Takega mbrèta nočemo! Esad kaj podobnega nikdar ne bi bil storil! — Kdor pozna fanatizem preprostega mohamedanskega prebivalstva, bo razumel, kako dalekosežno lahko postane tako versko ogorčenje itak že razočaranega ljudstva.

Esad je dobil s to spretno, kovarsko potezo novo, silno orožje proti knezu v roke in njegovi zaupniki so se ga temeljito posluževali.

Že po dobrih dveh mesecih Wiedovega režima, torej sredi meseca maja (1914), so pričeli prvi plamenčki razmaknjenih notranjih sil silno sikati iz vulkanskih tal. Nič dobrega niso obetali za kneza. Kipenje v deželi se je razvilo v mogočno gibanje s povsem določenimi smernicami. Na čelu so mu bili izkušeni, pogumni možje, med njimi Esadov zvesti prijatelj Arif Hikmet in kasneje Ahmed Irfan beg.

Početkom maja je knez dobil v roke dokaze za Esadovo dvolično igro. Dasi-

ULICA V MADRIDU.
V bližini je minule
dni zgorelo največje
špansko gledališče.

ravno so mu nizozemski častniki, ki so marsikaj vedeli in sumili, nasvetovali odločnost, se vendar ni upal nastopiti proti svojemu ministru.

Ali kmalu je prišlo drugače. Dogodki so dozorevali.

Dne 18. maja je iznenada došla v Drač vest, da so se močne čete vstavev pojavile v Šijaku, dve uri od Drača oddaljenem trgu, ga zasedle in pregnale krajevne oblasti. Izvedeli smo tudi, da čakajo vstaši še na ojačenja, ki že prihajajo in da hočejo nato udariti na Drač.

Ta vest nam je bila precej neprijetna in je izzvala tako v mestu, kakor gotovo nič manj v palači, dokaj razburjenja. Nad mestom je bilo takoj proglašeno obsedno stanje. Ustanovila se je narodna straža in odredil se je kuluk. Domače prebivalstvo in stalno naseljeni cigani, ki imajo svojo posebno četrt za mestom, so morali v polkrogu, segajočem od draškega griča pa do morja, izkopati okope in postaviti žične ovire. Pred Dračem usidrane vojne ladje vlesile so v obrambo posameznih poslaništev in članov svojih kolonij izkrcale mornariške oddelke, a na večer so morale maloštevilne albanske čete in orožništvo v okope, dočim je bila pri topovskih baterijah odrejena nepretrgana služba. Drač se je pripravljaj na knezovo in na svojo lastno obrambo. Ozračje je bilo polno neprijetnih slutenj, ki so s svojo negotovostjo legale na živčevje.

Istega dne, ko je vstaško gibanje z zasedbo Šijaka dobilo značaj odkrite borbe proti knezu, je vzbudilo splošno pozornost dejstvo, da je Esad svojo telesno stražo, ki je sicer štela le nekaj mož, ojačil na 80 mož. Nizozemski častniki so zaradi tega sumljivega Esadovega ukrepa ponovno silili v kneza, naj se odloči za energičen nastop proti njemu. Po dolgem oklevanju in posvetovanju, ki je trajalo do 3. ure zjutraj, je knez podpisal ukaz, s katerim Esada odstavlja in ga razrešuje dolžnosti voj-

nega ministra. S tem ukazom je bil neposredno nato odposlan k Esadu nizozemski major Sleuss, ki mu je listino izročil in ga v smislu knezovega povelja pozval, naj moštvo zaukaže, da odloži orožje in se razide. Esad je v prvem presenečenju pristal na zahtevo, ko pa je njegovo moštvo že odlagalo puške, si je stvar premislil ter ukazal svojim ljudem, naj se iznova oborože in pripravijo na obrambo. Povelje se je izvršilo takoj in kmalu nato so pričele žvižgati krogle po ulicah, kjer so se tupatam pojavili člani narodne straže, ki so krepko odgovarjali. Situacija bi bila postala kritična, ali že v noči, ko se je še vršilo posvetovanje pri knezu, sta bila onstran mestnega ozidja na obali postavljena dva topa in naperjena na Esadova poslopja. Zato Esadovo moštvo še ni dolgo streljalo, ko je že zagrmel prvi strel proti hišam — bivšega vojnega ministra. Sledili so drugi in ko je bilo glavno poslopje precej poškodovano, je Esad uvidel, da je nadaljnji odpor brez smisla in se vdal. Seveda je ta bitka v mestu spravila vse prebivalstvo na noge, ali na ulicah nas je bilo le malo. Bilo je preopasno. Odšel sem k nekemu znancu, ki je stanoval v bližini Esadovih poslopij z lepim razgledom nanja in že kake pol ure po tem dogodku sem videl Esada, ko je v spremstvu soproge zapustil hišo in med dvema patrolama avstrijskih in italijanskih mornarjev odkorakal kot knezov jetnik proti pomolu, odkoder so ga spravili z ženo, ki ga ni hotela zapustiti, na krov avstrijske vojne ladje »Szigetvar«. Po posredovanju poslanikov Italije in Romunije sta bila oba še isti dan prepeljana na italijansko vojno jahto »Misurato«, ki ju je naslednji dan odvedla v prognanstvo — v Italijo.

Esad je s tem doigral. Prisiljen je bil, da stopi s pozornice, ali albanska tragi-komedija se je povsem v njegovem duhu nadaljevala.

(Konec prihodnjič)

G. Mačtet

Zakleti kozak

(Dalje.)

III.

Dolgo sta jahala kozaka, daleč sta bila prisla, veliko videla in dosti pretrpela. Kdaj pa kdaj sta tudi morala izdreti sablji iz nožnic ... Naposled sta vendar dospela v široko stepo in sta jo ubrala preko Velike Loke. Se konja sta postala vesela na prostem; nestrpno prihaja sta široko stopala naprej. Povsod, kamor je seglo oko, je bila sama zelena stepa. Sinje nebo jo je obokalo kakor bi bila ogromna prevrnjena čaša. Ne grma, ne klanca ni bilo videti nikjer naokrog. Voljni veter ni srečaval nobene zapreke, tiho je zibal travo in jo valovil kakor vodo, da se je videlo, kot da bi stepa plavala ... Celo rumeno solnčece je nad stepo veselejše. V stepi ni sence, nič in nihče ne zastira solnčne luči. Samo visoke stepne gomile mečejo daleč temne sence. A gomile so redke, kakor so redki jahači ... Samo orel vrže včas na stepo kakor sapica rahel, trenuten odsev, ko zleti visoko v zrak in obstane nekje zgoraj s široko odprtimi mogočnimi peruti ... Dan, dva in tretjega pol sta jezdila kozaka. Preostalo je njima le malo poti. Dan se je že nižal, na nebu se je prikazal blede mesec — kozaško solnce, tu in tam je vzplamtela tiha večerna zarja. Kozaka sta sklenila, da prenočita na tem mestu. Razjahala sta ob visoki gomili, zvezala konjema noge, postlala kožuhe, si položila sedla pod glave, zataknila ob vzglavju kopja, pripravila pištoli in sta že hotela spati. Tedajci pa začujeta neko tuljenje v stepi.

— Če to ne tulijo psi, naj ne bom več Kvač! — je rekel čuječi pobratim.

— Ne, — je odgovoril praded, — to ni mogoče. Odkod psi, če ni daleč naokoli nobene pristave? Nak, psov pa tu ni ...

— I kaj naj bi bilo po tvojem? — je vprašal pobratim.

— Kako naj vem ... Ali ni v stepi dosti vsakovrstne golazni, rogačev in volkodlakov? Kolikor hočeš ...

— Ne, to je pasji glas! — je trdil Kvač. — Čakaj no, zlezem na gomilo in pogledam. Odtod bo že videti, kateri izmed našu ima prav.

Kmalu je poklical praded z holmčkar: — Nu, stopi sem-le, pa boš videl, kaj nama je Bog naklonil za nočoj!

Praded se je povzpел na nasip in pogledal. Tako se je bil začudil, da si je jel s pestjo drgniti oči. Kako vrsto ali še manj od gomile je ugledal v globokem jarku razsvetljeno kočo. — Glej ga, vrabcal — je rekel, — saj je ondi kmetijal!

— Ni kmetija, — mu je rekel veseli Taras, — krčma je!

— Lahko da je tudi krčma.

— Pri moji veri, da je krčma, saj jo že voham ... Jaz imam tenak nos. Mar ne čutiš horilke, Petro?

Praded je povohal in pljunil. — Saj res, — je rekel, — zdaj se tudi meni zdi ... Tako daleč smrdi, da bi jo vrag ...

Stopila sta navzdol in Taras je pričel: — Ali ne bi zavila v krčmo? Pri moji veri, tako bi bilo boljše ... Zakaj bi prenočevala pod milim nebom, če sva lahko pod streho? Tudi konja bi lahko dobila ovsa, ki ga že zdavnaj nista videla. Od same trave nama že pešata.

— Kaj pa, — je odvrnil praded, — pokaj neki ne bi zavila tja ... Seveda je pod streho boljše nego v goli stepi. A veš kaj — strah me je! Sam veš, koliko so nama zaupali ... Za te se ne bojim, če si se res že naveličal proklete horilke, toda jaz ne bom zdržal ... Menda je vrsto daleč od nas, a že me ščegeta po nosu.

— Pa je ne pij, — je rekel Kvač, — in naj ščegeta, kolikor hoče ... Kaj bi se cmeril zavoljo nesrečnega jeruša. Nu, en požirek pa bi si lahko privoščil ... da ti ne bo mráz ponoči.

— Ne, — je odvrnil praded, — pre-dobro poznam samega sebe. Stoj, ne pojdem tja.

— Kaj bi tisto! Pojdíva vendar!

— Nak, za nič ne pojdem, pa če bi me tudi vlekel s sabo. Pojdi sam, če se ti že ljubi.

Tako sta se tedaj zmenila in Kvač je odhitel sam.

— Pazi na konja, Petro, — je rekel, — jaz se kmalu vrnem. Malo se bom pogrel, ker mi je mráz zvečer. Prinesem tudi ovsa ...

Tako je praded ostal sam sredi stepa,

IV.

Joj, kako jasno sveti luna! Poplavila je vso stepe s svojo mlečno lučjo. Samo v jarek ne mara pogledati, zato je ondi globok mrak. Videti je, da je kraj slab. Bog je mesecu zabranil gledati tja, kjer se gode slabe reči. Če bi se bili ljudje tega ob pravem času spomnili, bi si prištedili marsikatero nesrečo. A človek kaj rad pozabi nevarnost... Mesec gleda kozaku naravnost v oči, ker ima kozak čisto vest. Kozak sledi z očmi, kako plove mesec neslišno preko nebeške stepe. Samo tu in tam trči ob lahne oblake, in takoj vzpamte kakor srebro in zlato... Praded je dolgo zrl tihe in jasne zarje: letale so druga drugi na obisk, ali pa so vse skupaj plesale kolo na nebu. Potem so se pričele igrati: neka je bila za »kragulja« in so druge tako jadrno pobegnile pred njo, da jim oko ni bilo kos... Dolgo je ležal in gledal, a ni mogel zaspiti. Tedajci je začul, kako je nekaj zadrželo, zarožljalo, zažvenketalo v tistem in nepremičnem zraku. Kozak je napel ušesa: to je godba, prihaja iz jarka in se razlega po stepi... Grmi boben, gosli brzijo in režejo poskočno »Handzjo«, cimballi zdaj zvene, zdaj tiho stokajo in se za hip ustavijo. Človek bi se kar spustil v ples: tako godba kliče in vabi kozaško dušo. »He, — je pomislil praded, — v krčmi imajo bržčas veliko gostijo, pa so vsi veseli. Da bi ga grom, zato je tedaj obtičal Taras na toplem, a jaz naj ležim kakor cigán sredi stepe!« Praded bi se bil kmalu raztogotil, pa se je takoj spomnil, da se ne sme jeziti na pobratima; to je med kozaki hud greh. »Pojdem rajše pogledat,« — si je dejal, — »ali ni zašel v kako nesrečo? Pobratima morem pustiti na cedilu.« Tako je mislil praded, godba pa je postajala čedalje bolj poskočna; slednjič se je začulo peketaenje kot bi plesali hopak¹. »Moram tja, — je rekel, čeprav ni šel z veseljem v krčmo, — »da se le ni pripetilo Tarasu kaj slabega, Bog ga obvaruj.« Praded je bil zvest, srčen tovariš.

Vstal je, zadrnil sabljin jermen, ker je šel peš pogledat, ali sta konia dobro zvezana in je odkorakal proti jarku. Oddaleč je videl, da blišči v krčmi vse polno luči. Čim bližje je prihajal, tem razločnejše je donela godba in okovane pete so tako tolkle po tleh: hop-hop! da se

je stresal ves zrak. »Ti preštantana godba, kako lepo igra!« — je pomislil praded, »pete me kar srbe!« — Pogledal je skozi okno in videl, da obhaja žid-krčmar z židino in kopico otrok svoj šabaš.² »Oha, — je pomislil, — jutri je potemtakem nedelja! (Med potjo pobratima nista utegnila šteti dni.) Kakšni neverniki pa so tu, da jih ni sram plesati pred praznikom?!« Pogledal je v drugo okno: Bože, vsa krčma je bila polna same gospode! Gosli so venomer godle in »pani« so plesali mazurko. Zraven so kuhali na trinogu varenuho,³ ki je tako sladko dišala, da je praded še skozi steklo zaščegetalo v nosu. Komaj se je bil premagal, sicer bi se razlegalo njegovo kihanje po vsej široki stepi. »Glej jih, — je pomislil, — »kakšno slaščico si kuhajo ti preklicani lahi! Kakšen praznik pa imajo nocoj? Nemara jim pride sam hudobec v obiske?«

Popraskal si je čub⁴ in se spomnil tovariša. Prišel ga je iskati s pogledom in videl, da sedi Taras na klopi in se zabava s »pannami«. Tako je streljal s svojim edinim očesom, kakor da bi bil bog ve kako zal fant. Praded je prese-nečeno odprl usta. »O ti pokveka nesrečna, — je rekel na tistem, — pa mi je trdil, da ma ni mar za ženske! Čaj, čudno pa se mi le zdi, da so ga vzele te gospe za med, ko je vendar enook! Kaj naj to pomeni, križ božji?« Praded si je zavihal brke in je že hotel stopiti k pobratimu, kar ga nekdo nenadoma udari po hrbtu. Ozre se in presenečen široko odpre roke. Zagledal je pred seboj neznanega, kakor smrt bledega kozaka v bogatem županu. Gledal mu je v oči in se nasmihal z bledimi ustnicami.

— Zdravo, Petro, — je dejal, — ali me ne poznaš? Saj nisi menda pozabil, o čem sva se domenila?

Šele zdaj se je bil spomnil tega kozaka in njegove čudne zahteve.

— Zdravstvuj, — je odgovoril začuden: — nate sem, oprostí, dočista pozabil... Zmešal se mi je spomin...

— Vem, vem... — se je čudno nasmehnil kozak, — nič za to, samo da se zdaj spomniš. Pa bodi torej mož-beseda, prijatelji, in mi pomagaj iz nesreče!

¹ Schaßbes, sobotni praznik.

² V kotlu, z dišavami in medom prekuhanu žganje.

³ Dolg čop las na temenu, ki so ga nosili kozaki na obrti glavi.

¹ ples,

² ples,

Praded je v zadregi potisnil roko pod kučmo: — Oh, mar misliš, da imam zdaj čas in priliko, da ti pomagam? — je dejal, — veš, to pot še ne morem s teboj...

— Saj ti ne bo treba nikamor odtod! — Čudno! Kje pa imaš tisto svoje ženšče?

— Poglej jo! — je na kratko odrezal blede kozak. Prijel je pradedu za rame, ga peljal k zadnjemu oknu v krčmi, stopil sam okrog vogala in mu s prstom pokazal okno. Praded se je ozrl in obstrmel.

Svoj živ dan še niso videle njegove oči take čudovite lepote. Nikdar še ni slišal, da je lahko na svetu taka lepotica. Strah mu je stisnil srce, ko je obstal osupel na mestu. Ves zmeden je gledal dolge, do tal viseče črne, debele kite, kakor iz slonovin izrezljano snežno belo čelo, dolge trepalnice in visok lok krasnih obrvi, ki jih lepših ne bi mogel naslikati noben čopič. Strah je postalo kozaka, vendar se mu je roka sama iztegnila k črnemu brku. Strah ga je bilo, zares, vzlic temu pa je vsevdilj nepremično buljil v te črne velike oči, iz katerih je plantel ogenj in hkrati reskončen obup. Ni mogel odtrgati oči od ošabnih in lepih krvavordečih ust, od visokih prsi, ki so mirno valovila pod bogato vezeno srajco... Eh, kako si je zavihal kozak svoje junaške brke!

— He, zakaj neki je ta prelepa golo bička tako otožna, ko je vse tako hrupno veselo krog nje? — je pomislil. In komaj je to pomislil, mu je blede kozak zašepetal otožno: »Zato je otožna, ker nisem jaz pri nji. Samo opolnoči se vidi diva z njo, Petro, tako sva se morala domeniti. Nocoj pa se prične opolnoči praznik... Ob praznikih sem prost in nima nad menoj oblasti. Zato je pravi čas, da greš na delo, tovariš!«

— He, — je pomislil praded in si zopet zasukal brke, — naj ne poskusim nikdar več horilke, če bi bil pustil tako lepotico v nemar! Kakšen bedak! Jaz je že ne bi bil prosil, tega pa ne; še sama bi me morala oprostiti, da bi imela vsaj ob praznikih mir pred mano!« Ozrl se je, da bi povedal svojo misel kozaku, toda moža ni bilo nikjer več. Praded se je začudil, a fisti hipu mu ni bilo čisto tega, da bi se bil čudil. Odkril se je, naravnal čub in je že hotel potrkat na okno, da bi zdramil lepotico: v tem hipu se spomni, da je pustil orožje in konja v stapi. »Ne, — je pomislil, — preje moram pripeljati

konja semkaj in spraviti na varno vse, kar imam...« Vesten človek, pravi kozak je bil naš praded...

V.

Ne bi mogel reči, koliko časa se je mudil praded v stapi. To si lahko mislite, da se je podviral. Vendar se mu je zdelo, ko se je bil vrnil, da je medtem postalo v krčmi bolj tiho. Morebiti so se nekateri gostje naveličali veseljačenja, pa so ubrali pot proti domu. Morebiti pa jih je pomirila tista nesrečna varenuha, ki je še vedno zbadala pradedu kakor s šilom po nosu. Potrkal je na krčmarjevo okence, poklical žida, ga vprašal, kam naj postavi konja; sam jima je nasul zvrhan mernik ovsu in krenil iz hleva po dvorišču naravnost v krčmo. A komaj je naredil korak in dvignil: ogo za drugega, že se je spotaknil in je malo manjkalo, da ni zletel vznak v blato. Stopil je na nekaj živega na tleh... »Križ božji, — je rekel, — kdo pa se je vzleknul kakor klada po tleh, da bi ga strela...« Pogledal je in ni verjel lastnim očem. Presneta reč! Njegov pobratim je ležal v mlaki in je tako objemal debelo svinjo, kakor bi mu bila najljubša žena. Pravkar ji je hotel nežno poljubiti umazani gobec, ko ga je praded potegnil za čub.

— Prekrižaj se vendar — mu je velel, — kaj ti je? Ali si znorel?

Taras pa je stal, se majal in buljil z edinim očesom. Praded ga je stresel. »O, ti žolna pijana, — je zaklical, — kaj pa si lagal, da ne maraš več horilke? Glej ga no!«

Pobratim se je za hip streznil, pljunil in začudeno pogledal. »Pri moji veri,« je rekel, »prav nič nisem lagal... Pri moji veri, ne maram je več!«

— Ne maraš! — se je razkačil praded, — Pokaj neki pa si se je tako nakresal, pasja dlaka?

— Saj se nisem, — je ta odgovoril, — pri moji veri nisem, Petro. Niti kapljice nisem spil, še iz rešeta je nisem pokusil...

— Zakaj pa se ti tako šibijo noge? — mu ni verjel praded.

— Prehudo je dišala, bi dejal, — mu je le-ta odgovoril

— Kako to?

— Tako... Prehudo je smrdela ta varenuha... Tako je dišala, Petro, tako dišala, da sem ob pamet.

— Je že res, — je odvrnil praded, — da je ta jeruš od vraga močan. Saj sem

jo skozi steklo zaduhal, pa še zda, me kakor komar grize po nosu . . . Pa se mi vendar čudno zdi, da bi lahko sam vonj vrgel kozaka na tla. Menda nisi več vaju horilke, ker praviš, da ti je že dolgo zoprna!

— Pri moji veri, Petro, tako bo . . . Ne more biti drugače!

— Nu dobro, — je rekel praded, — zakaj pa si svinjo poljubljaj?

— Kako svinjo? Saj to vendar ni svinja!

— Odpri vendar oči, če nisi nič pil! — je rekel praded in tako sunil svinjo z nogo, da je zakrullila . . . Pobratim je na široko odprl oči in pljunil.

— O ti, peklenska prevara! — je rekel, — mislil sem, da je bila ženska!

— Kaka ženska? — ga je vprašal praded.

— Nu tista, ki me je v krčmi moledovala, da jo vsaj enkrat poljubim! Bila je sitna kakor muha. Stekel sem ven, pa je vešča prihitela za menoj . . . O, ti goljufija . . . Eh, Petro, menda sva zašla na slab kraj . . .

Praded je tudi strmel in mislil, da šta res na prokletem kraju, a kaj je hotel: saj je zastavil kozaško besedo. »Če bi vsaj ne bila tako lepa ta ženska!« je pomislil. Dvignil je roko, da si popraska tilnik in vse vnovič premisli, a Taras se je zrušil na tla, čim je izpustil njegovo pleče. — Oj, Petro, — je zamrmral zaspalo, — pusti me no, tako bi rad kaj zadremal . . . Rekel je to in zasnučal. Praded je videl, da mu ni za pomagati in zamišljen je odkorakal v krčmo.

(Dalje prihodnjič.)

Emil Adamič

Od Ljubljane do črnega morja

Marsikdo je začudeno, da, celo preplašeno zmajal z glavo, ko sem mu povedal, da odpotujem za dva do tri tedne v Bolgarijo, kamor so me povabili kot svojega gosta bolgarski glasbeniki. Kako malo pozna naša široka publika svoje vzhodne državne sosedne in njihovo zemljo! Takoj pa bodi povedano, da nas, Slovence, oni poznajo še manj! Menda je že res, da po celem svetu brat brata pozna najmanj.

Nikjer, niti v knjigarnah, niti v pisarnah za tujski promet pri nas ne najdeš knjige o Bolgariji, kaj šele kažipotov za turiste. Edino, kar sem mogel dobiti, je bila že davno zastarela Bezenšekova knjiga o Bolgariji, nekaj površnih nemških brošur iz vojne dobe, nezanesljivo Freytag-Berndtovo karto brez železnic ter sicer skoro 50 let staro, a vendar izčrpno in z veliko ljubeznijo pisano Kanitzovo knjigo o Dunavski Bolgariji, ko se je ta ravno kar otrsela turškega gospodstva. Začudil sem se, ko sem pozneje pri nemških, čeških in drugih turistih videl cele šope vodičev po Bolgariji. Povedal sem to svojim bolgarskim prijateljem. Smehljali so se in — molčali. — Naš popotnik bo dobro storil, ako bo zamenjal dinar v bolgarsko valuto, v »leva«, doma. V Beogradu, ali celo v Bolgariji bo zameno plačal veliko

dražje, »Levov« pa bo pri nas našel le malo, ker se jih banke in menjalnice branijo, češ, da jim v blagajnah obleže. Rad jim to verjamem, saj se izmed nas Slovencev le vsake svete čase kdo opogumi, da odpotuje v Bolgarijo. V nekem sofijskem krogu inteligentov so mi zatrjevali, da smatrajo moj obisk kot historičen dogodek, ker sem jaz drugi Slovenec — prvi je bil A. Bezenšek —, ki iščem z Bolgari kulturnih stikov potom osebnega spoznavanja. Po trgovskih poslih Slovenci najbrž ne hodijo v Bolgarijo, turisti in letoviščarji pa gredo, če jih že mikajo kraji onstran naših meja, rajše na zapad ali jug. In vendar ima tudi Bolgarija svoje krasote.

I.

Iz Ljubljane do Zagreba sem se vozil z brzovlakom. To je bilo ravno na večer smrti St. Radića. V Zagrebu na peronu vse tiho. Ljudje samo šepetajo. Kolodvorsko restavracijo zapirajo. Medtem, ko sem čital posebno izdajo »Vremena«, mi je brzovlak ušel. Prtljago sem dobil šele na vse zgodaj zjutraj nazaj in kazalo mi ni drugega, kakor da odpotujem v Beograd z aeroplanom. Biti sem moral na bolgarskem konzulatu zaradi vizuma do opoldne, kajti ob eni uri ponoči sem moral odpotovati spodunavskim parnikom dalje. Prihodnji parnik pa gre šele v torek.

Ako nisem tedaj hotel prevrniti svoj potovalni načrt, sem se moral zaupati zraku. Ob 8. zjutraj smo se vzdignili in bili čez 2 in pol ure že v Beogradu. Drugič si bom pa takole ptičje pot vendarle malo premislil. Po mojem je človek menda najbolj varen na zemlji.

Na bolgarskem konzularu sem na podlagi korespondence z bolgarskimi glasbeniki dobil potniško dovoljenje zastoj. O polnoči pa sem se vkrcal na ladjo «Podunavske paroplovne družbe», kjer sem kupil za 120 dinarjev vožnji bilet II. razreda do Loma, prvega mojega bolgarskega postajališča. V celem drugem razredu ladje ni pod krovom ni na krovu praznega prostora. Vse zaležano, vse zasedeno. Kakšna množica ljudi! Naslonil sem se na rob ladje in gledal na izginjajoči, ožarjeni Beograd. Dunav je kot širok morski kanal, rdeče, bele, modre lučice na levi in desni. Toda mraz je in jutro je še daleč. Skoro s silo sem si priboril stol, na katerem je počival — kovčeg. Razjarjena Nemka, ki je poleg njega dremala na drugem stolu, ga je branila kot levinja svojega mladiča, češ, na tleh se ji bo kovčeg ves obribal. Pa sem le zmagal in pričakal jutro sedeč. Sonce je iz vseh kotov privabilo pisano množico ljudi. Največ je bilo tu nemških turistov obojega spola, Čehov, Francozov, Bolgarov itd. Prav tako mešana družba je gospoda iz prvega razreda. Dunav, rjav, neprozoren, bregova enolična, neobljudena, le tu in tam pastir s ovcami, kopajoči se otroci, vsake dve, tri ure manjša ali večja naselbina, postaja. V Velikem Gradištu je rejeni srbski prodajalec sirove pogače čudovito modro reševal svetovno valutno vprašanje. Kos pogače ali dinar, ali lev, ali šiling, ali češko krono, ali marko. In prodal je prav vso svojo robo.

Na bregovih zrastejo strme, divje skale. Dunav se v čim dalje ožji strugi peni. Klisura. Na srbski strani sledovi junaške trajanske vojne ceste, na romunski moderna, skrbno negovana, avtomobilska šoseja. Ves narod je na krovu. Učeni Nemec s karto v roki razlaga, se poti in navdušuje. Gruča 30 do 40 bolgarskih inženjerjev in arhitektov, vračajočih se iz študijskega potovanja, na katero jih je poslala država, se pogovarja o Radičevi smrti s skrbjo na licih, politizira, si podaja iz rok v roke mojo posebno izdajo zagrebškega «Vremena». Nizki, široko-

pleči, elegantno oblečeni ljudje. Ako govore počasi in razločno, razumem vsako njihovo besedo. Čudijo se, da tudi oni mene lahko razumejo. Njihovi zemljepisni pojmi o Sloveniji so nekoliko megleni. Tesno pa mi je bilo, ko so govorili o svojih neposrednih zapadnih sosedih. Ogorčeno so zavračali ime «Jugoslavija» za državo Slovencev, Hrvatov in Srbov, kajti popolne «Jugoslavije» brez Bolgarov ne more biti.

Bolgar je strasten, vročkrven politik, odkrit in brezobziren, pa naj bo to kozji pastir v balkanskih gorah ali elegantna dama na sofijski promenadi.

Oršova. Skoro vsa nemška družba, okoli 100 dam z voditeljem, izstopa. Viharno poslavljanje. Nato živopisni, čisto orijentalški Ada Kale in Železna vrata. Kmalu nato se Dunav razširi in postane silno dolgočasen. Vožnje ni ne konca ne kraja. Osamela bregova, duhomorna enoličnost, vse dremlje v popoldanski vročini. Presesti smo morali dvakrat na manjši parobrod, ker je bila voda za globokoidoče ladje prenizka. Kapitan nam je prorokoval 4 do 5 ur zamude. Zmračilo se je. Bolgari so slutili svojo državno mejo.

Timok. V noč zadoni slovesno «Šumi Marica». Od ravnokar doseženega bolgarskega brega obmejnih straž ostri «huré, huré». Nikjer nisem občutil nezrečene ljubezni Bolgara do svoje zemlje tako kot tu v globoki tišini dunavske noči. — Že bo skoro 24 ur, odkar sem se vkrcal v Beogradu. Kako imponirujoče razsežen je dunavski breg srbske, naše zemlje!

Kalafat, — Vidin, romunski breg, bolgarski breg — komaj streljaj daleč. Trakijski, rimski, bizantinski, bolgarski, madžarski, turški, ruski in končno zopet bolgarski Vidin. Tisoč in več letna je njegova zgodovina; koliko je bilo tu skozi stoletja prelite krvi, koliko pisanih gostov, koliko dobrih in krutih gospodarjev, dokler mesta in vse zemlje ni pred 50. leti osvobodila izpod 500 letnega turškega jarma rusko-turška vojna.

Ob polnoči je na pristanišču cela velika gneča ljudi. Nalagajo v ladjo led, hribove gubenice, zelenjave, sadja, poslavljanje, pozdravljanje, vidiranje potnih listov...

«Tukaj je!» in uradni pregledovalec mojega potnega lista me je izročil mlademu, okrogloličnemu, veselo smehljajočemu se gospodu Borisu Gajdaru

vu, glasbenemu učitelju iz Loma, ki mi je prišel z vlakom od tam naproti do meje. Peljal se je z menoj zopet nazaj do doma. Pri čaši s sodo razredčene-ga vina sva se porazgovorila. Od pr-vega trenutka svojega bivanja v Bol-gariji do zadnjega pred mojim odho-dom v domovino na sofijskem kolo-dvoru mi je bil g. Gajdarov zvest spremljevalec in ljubezniv tovariš. Od Loma dalje pa se je nama pridružil tu-di g. Mocev, glasbeni učitelj na gim-naziji. In ker sem ravno omenil, da sva se razgovarjala pri čaši s sodo raz-redčene-ga vina, ali, kakor se pravi tu-di po bolgarski; pri »špricerju«, naj takoj povem, da od tega trenutka dalje nikjer v vsej Bolgariji, kolikor sem jo videl, z eno samo izjemo pri neki pri-liko v Varni, nisem videl niti enega Bolgara, ki bi pil čisto vino. Pa o bol-garski čudoviti treznosti pozneje!

G. Gajdarova je bila sama dobra volja. Govorila sva bolgarsko-rusko, slovensko-srbski jezik, a čista ruščina nama je najbolj služila. Vsak inteli-gentni Bolgar govori bolj ali manj gladko ruski jezik, ker se ga mora učiti v svoji srednji šoli. Z njim sem zlah-koto izhajal vso pot. Toda neobhodno potreben ni, ker se ti uho kmalu pri-vadi bolgarščine. Nečesa drugega pa se nisem mogel navaditi, kar pa je mene in moje prijatelje zabavalo vso pot.

«Torej,» sem dejal, «g. Gajdarov, vi me boste spremljali vso pot?»

«Da!», a pri tem je z glavo energič-no odkimal.

«To se pravi,» sem začudeno vprašal, «Vi ostanete doma?»

«Ne!» Z glavo pa je kimal hitro navzgor.

Spočetka torej ne veš, kaj je «da» in kaj je «ne». Tako pritrujejo in za-nikavajo menda po vsej Bolgariji in marsikaterikrat smo se smejali na ta račun.

Kmalu smo pristali pri Lomu. To ni več Lom Palanka, torej Lom vas, am-pak grad, mesto Lom. Cariniki se na mig prijatelja niso zmenili za mojo prtljago. Po strmem lesenem mostu sva bila takoj na cesti. Tu naju je že čakala Slovenka gdč. Rozmanova, in njen svak, bolgarski zdravnik v Med-kovcu. Krenili smo po medlo razsvet-ljenih, a širokih in ravnih ulicah v ho-tel «Solun», kjer sem imel pripravljeno že skromno sobico. V posteljo so mi dali tednik «Lomska duma» z mojo sliko in pozdravom. Teknila pa mi je še bolje mrzla dunavska riba z bol-garsko salato: pečeno, hladno papri-ko, paradižnikom in kislimi kumarica-mi. Druge salate Bolgari sploh ne po-znajo. Nekoliko pravil za popotnike po nekaterih krajih Bolgarije:

Ne prižigaj luči v sobi, dokler nisi zaprl okna! Malaričnih komarjev je povsod dosti.

Vzemi s seboj kinin in ga začni ra-biti takoj!

Ne išči W. C., saj lahko počeneš.

Ne boj se cen! V Bolgariji plačaš za čedno hotelsko sobo dva- do trikrat manj kot doma. Tako stane soba z eno posteljo v Lomu 40, v Ruse (Ru-ščik) 40, v Varni 50 do 60 (letovišče), v St. Zagori 40, v Plovdivu nič več in v Sofiji v srednje udobnem hotelu 50 do 60 levov, to je od 16 do 24 dinar-jev!

(Dalje prihodnjič)

Današnja umetniška priloga

Današnji številki smo priložili lepo sliko: «Cerkniško jezero», delo na-šega fotografskega sotrudnika g. Ežona Planinška. Slika prikazuje jezero v zahajajočem solncu.

«ŽIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 60 Din, polletno 30 Din, četrletno 15 Din, mesečno 6 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobní prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi. Ljubljana. Prešernova ul. 54.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA mesečno 2 liri, četrletno 6 lir, polletno 12 lir, celoletno 21 lir. — FRANCIJA mesečno 3 franke. ČEŠKOSLOVŠKA mesečno 4 krone. AVSTRIJA mesečno 63 grošev. AMERIKA in ostalo ino-zemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za «Narodno tiskarno d. d.» kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

Foto Egon Planinšek

Cerkníško jezero